rijksuniversiteit groningen / faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen / sociologie

Publieke samenwerkingsverbanden

Een empirisch onderzoek naar de determinanten van wederkerigheidsgedrag en het effect op het succes van een publiek samenwerkingsverband

BSc. P. Ensing

Studentnummer: 1912712

Augustus 2016

Rijksuniversiteit Groningen

Vakgroep: Sociologie

Masterroute: Gezondheid, Zorg en Welzijn

Begeleiders:

dr L. Heyse

dr J. Zuidersma

Referent:

dr. C.E.G. Steglich

Inhoudsopgave

Samenvatting 3

1. Inleiding 4

1.1. Probleemstelling 6
1.2. Maatschappelijke relevantie 7
1.3. Wetenschappelijke relevantie 8
1.4. Doelstelling en opzet van het onderzoek 9

2. Theorie 10

2.1 De invloed van wederkerigheid op het succes van een samenwerkingsverband 10
2.2 De invloed van meerlagigheid op wederkerigheid 12
2.3 De invloed van onderlinge afhankelijkheid op wederkerigheid 14
2.4 De invloed van toekomstperspectief op wederkerigheid 15
2.5 De invloed van het elkaar weten te bereiken op wederkerigheid 16
2.6 De invloed van vertrouwen op wederkerigheid 17
2.7. Theoretisch onderzoeksmodel 18

3. Methoden 19

3.1. Beschrijving van de populatie 19
3.2. Beschrijving van de steekproef 20
3.3. Respons 20
3.4. Beschrijving van de operationalisaties 21
3.4.1. Operationalisatie van de afhankelijke variabelen 21
3.4.2. Operationalisatie van de onafhankelijke variabelen 22
3.4.3. De controlevariabelen 25
3.5. Missende waarden in de dataset 25
3.6. Beschrijving analyse-opzet en modelassumpties 26

4. Resultaten 27

4.1. Beschrijvende statistieken 27
4.2. Bivariate statistieken 28
4.3. Hypothesetoetsing 31

5. Conclusie & Discussie 38

5.1 Conclusie 38
5.2. Beperkingen 40
5.3 Suggesties vervolgonderzoek 42
5.4 Beleidsaanbevelingen 42

Literatuur 44

Appendix 47

Appendix A Vragenlijst 47
Appendix B Uitnodiging voor deelname aan het onderzoek 51
Appendix C Assumpties 52

Samenvatting

Met de kennis dat gemeenten en publieke instellingen steeds vaker samenwerken in de vorm van een samenwerkingsverband, is een onderzoek uitgevoerd naar de succesfactoren hiervan. Uit voorgaand onderzoek blijkt dat wederkerigheidsgedrag bijdraagt aan het succes van een regionaal samenwerkingsverband. In dit onderzoek is onderzocht wat het effect van wederkerigheidsgedrag is op het succes van een publiek samenwerkingsverband. Daarnaast is onderzocht wat de in de literatuur bekende determinanten zijn voor wederkerigheidsgedrag. De determinanten voor wederkerigheidsgedrag zijn meerlagigheid, onderlinge afhankelijkheid, toekomstperspectief, elkaar weten te bereiken en vertrouwen. Er is getoetst of deze determinanten ook een positief effect hebben op het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag in het publieke samenwerkingsverband van dit onderzoek.

Het is een kwantitatief onderzoek waarbij de data is verkregen door middel van een online survey. Uiteindelijk hebben 60 leden van het publiek samenwerkingsverband deelgenomen aan dit onderzoek, waarvan 57 respondenten met een valide score op alle variabelen. Deze zijn dus meegenomen in de analyses. De hypothesen zijn uiteindelijk getoetst aan de hand van regressieanalyses.

De regressieanalyses van dit onderzoek toonden aan dat het ervaren van wederkerigheidsgedrag in een publiek samenwerkingsverband ervoor zorgt dat het publieke samenwerkingsverband ook als meer succesvol wordt ervaren. De aanwezigheid van meerlagigheid, de mate van onderlinge afhankelijkheid en toekomstperspectief zijn determinanten voor wederkerigheidsgedrag waarvoor geen ondersteuning is gevonden in dit onderzoek. Hoe beter de verschillende leden van het samenwerkingsverband elkaar weten te bereiken en hoe meer vertrouwen zij hebben in de andere leden, hoe meer wederkerigheidsgedrag zij ervaren.

Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen welke determinanten uiteindelijk het belangrijkste zijn voor het ervaren van meer wederkerigheidsgedrag. Verder kwam in het onderzoek naar voren dat vertrouwen verbonden is aan meerlagigheid. Dit zou kunnen duiden op een mediërende rol van vertrouwen in het effect van meerlagigheid op wederkerigheidsgedrag. In vervolgonderzoek zou ook hieraan aandacht besteed kunnen worden.

1. Inleiding

In de huidige netwerkmaatschappij werken publieke instellingen steeds vaker samen aan een gemeenschappelijk doel in de vorm van een samenwerkingsverband (VNG, 2015). Organisaties kunnen namelijk veel voordeel halen uit de samenwerking met andere organisaties (van den Toren & van Bussel, 2011). Door bundeling van kennis en expertise kunnen organisaties effectiever handelen, kostenverlaging verwezenlijken en risico's meer spreiden (Lavie, Lechner & Singh, 2007). De overheid moedigt het dan ook aan dat publieke organisaties zoals lokale overheden, onderwijs-, welzijns- en zorginstellingen, samenwerkingsverbanden aangaan met elkaar. Zo schrijft Minister Plasterk in een kamerbrief over regionale samenwerkingsverbanden rondom de decentralisatie van de zorg dat gemeenten gestimuleerd moeten worden om voor zorg gerelateerde vraagstukken regionale samenwerkingsverbanden in te richten en te ondersteunen (Plasterk, 2014).

De uitvoering van en de middelen voor het overheidsbeleid worden steeds meer gedecentraliseerd. Bij decentralisatie van overheidstaken worden verschillende taken en bevoegdheden door de rijksoverheid afgestaan aan lagere overheidsinstellingen. De decentralisatie van de zorg houdt onder andere in dat gemeenten verantwoordelijk zijn geworden voor het controleren en distributeren (van een gedeelte) van de zorg in haar regio (Plasterk, 2014). Door deze nieuwe taken neemt de vraag vanuit de gemeenten en andere publieke instellingen naar samenwerking met andere (publieke) organisaties sterk toe. Het aantal samenwerkingsverbanden in de publieke dienstverlening is dan ook de afgelopen jaren toegenomen (Zuidersma, 2012; van Delden, 2009). De meerderheid van de gemeenten in Nederland voorziet dat de toename van publieke samenwerkingsverbanden de komende jaren nog zal aanhouden. Steeds vaker nemen gemeenten deel aan samenwerkingsverbanden waarbij wordt gewerkt met organisaties van buiten de gemeentelijke wereld (Sioo, 2014).

Een succesvol samenwerkingsverband, dat bestaat uit verschillende (publieke) instellingen uit verschillende sectoren, komt echter niet zomaar tot stand (Isett & Provan, 2005). In de praktijk en in wetenschappelijk onderzoek worden een aantal voorwaarden onderscheiden voor een succesvol samenwerkingsverband. Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat wederkerigheidsgedrag een belangrijke rol kan spelen in het succes van een samenwerkingsverband (Zuidersma, 2012). In samenwerkingsverbanden spreekt men van wederkerigheidsgedrag als problemen onderling worden gedeeld, en als de verschillende leden elkaar coachen en ondersteunen. Het gaat om gedrag dat vanzelfsprekend is, er hoeft niet iets direct tegenover te staan (Zuidersma, 2012). In de literatuur zijn verscheidene

determinanten bekend die een positieve invloed hebben op het ontstaan van wederkerigheidsgedrag. Ten eerste moet er sprake zijn van meerlagigheid. Wederkerigheidsgedrag wordt eerder getoond als individuen elkaar in meerdere settingen tegenkomen, er is dan vaker een gelegenheid om elkaar te helpen (De Vos, 2004). Ten tweede moet er sprake zijn van onderlinge afhankelijkheid tussen twee of meerdere individuen. Als een individu regelmatig wisselt tussen de rol van gever en ontvanger van hulp met een ander individu, dan is de onderlinge afhankelijkheid tussen de individuen groot. Hoe groter de onderlinge afhankelijkheid hoe groter de kans is op wederkerigheidsgedrag (Zuidersma, 2012). Ten derde moet een individu ook perspectief zien in de toekomst van de relatie. Als een individu in de toekomst gunstige uitkomsten verwacht vanuit een relatie zal deze sneller geneigd zijn om wederkerig gedrag te vertonen jegens de ander in deze relatie (Zuidersma, 2012). Ten vierde moeten individuen elkaar weten te bereiken. Zodra een individu dat hulp wilt ontvangen beter bereikt kan worden door een individu die hulp kan geven zal er eerder wederkerigheidsgedrag plaatsvinden (De Vos, 2004). De laatste uit de literatuur bekende determinant voor wederkerigheidsgedrag is het hebben van vertrouwen. Hoe meer vertrouwen een individu heeft in een ander individu, hoe sneller hij geneigd is om wederkerigheidsgedrag te vertonen (Berg, Dickhaut & McCabe, 1995).

Dit onderzoek richt zich op wederkerigheidsgedrag en de determinanten van wederkerigheidsgedrag in een specifiek publiek samenwerkingsverband rondom de BPV (beroepspraktijkvorming) -wijzer van NetwerkZON. NetwerkZON is een instelling die werkzaam is in een doelgericht netwerk voor de verbetering van de opleidingsprogramma's in de gezondheidszorg. De BPV-wijzer is een van de onderwerpen die in dit netwerk behandeld worden. Het uiteindelijke doel van het creëren van een algemene BPV-wijzer is ervoor zorgen dat de leerlingen van de verschillende opleidingsinstituten eenduidiger worden opgeleid door de praktijkopleiders.

In hoeverre komt wederkerigheidsgedrag nu eigenlijk daadwerkelijk voor in dit samenwerkingsverband en wat is het effect hiervan? Wat zijn de determinanten van wederkerigheidsgedrag en in hoeverre komen deze voor in dit samenwerkingsverband? De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: "*Wat is het effect van wederkerigheidsgedrag op het succes van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer van NetwerkZON en welk effecten hebben de determinanten, die voortkomen uit de literatuur, op wederkerigheidsgedrag in het samenwerkingsverband?*"

1.1. Probleemstelling

NetwerkZON maakt onderdeel uit van een doelgericht netwerk voor de verbetering van de opleidingsprogramma's in de gezondheidszorg in Groningen, Drenthe en Noord-Overijssel. NetwerkZON staat centraal in dit samenwerkingsverband en in dit samenwerkingsverband zitten verschillende organisaties die allemaal, dankzij hun diversiteit en expertise, een bijdrage leveren aan het bereiken van het algemene doel van het samenwerkingsverband. Het doel van het samenwerkingsverband, dat in dit onderzoek onderzocht zal worden, is het creëren van een nieuwe, verbeterde algemene BPV-wijzer voor de beroepspraktijkvorming (BPV) van de mbo-zorgopleidingen van het Alfa-college, Drenthe College, Noorderpoort en ROC Menso Alting. In de BPV-wijzer staan opdrachten, BPV-examens en leerdoelen die door de student tijdens de BPV behaald moeten worden. Voorbeelden hiervan zijn het bijhouden van een logboek en het opzetten van een zorg- of verpleegplan. Daarnaast staan in deze wijzer de regelgeving en de eisen die gelden tijdens de BPV periode, zoals het minimum aantal aanwezige uren dat behaald moet worden. Voor elke student, ongeacht op welke ROC deze zit, gelden dan ook dezelfde eisen, is sprake van dezelfde regelgeving en worden dezelfde examens afgenomen tijdens de BPV periode (NetwerkZON, 2014)

De BPV-wijzer wordt gebruikt door studenten, praktijkopleiders, werkbegeleiders en BPV-docenten. Voor de studenten dient het als een handleiding tijdens de BPV. De werk- en praktijkbegeleiders gebruiken de BPV-wijzer als handleiding bij het beoordelen van het werkplan en de leerdoelen van de studenten. Ook helpt de wijzer bij het leveren van feedback op de prestaties van studenten. Voor de BPV-docenten - de docenten van de verschillende opleidingen die de BPV van de studenten regelen en coördineren - schrijft de BPV-wijzer voor hoe zij invulling moeten geven aan hun rol tijdens de BPV (NetwerkZON, 2014).

In 2012 is de ontwikkeling van de BPV-wijzer gestart in samenwerking met de vier ROC's in Noord Nederland en de welzijns- en zorginstellingen die stageplaatsen bieden aan de studenten van de vier ROC's. Het idee van het creëren van een algemene BPV-wijzer komt voort uit de toenemende vraag vanuit de welzijns- en zorginstellingen om een eenduidige invulling van de BPV te ontwikkelen en op deze manier de studenten beter te kunnen voorbereiden op de arbeidsmarkt (NetwerkZON, 2014). Een eenduidig "systeem" dat door alle ROC's gehanteerd wordt, heeft een aantal voordelen. Allereerst maakt het voor de welzijns- en zorginstellingen niet meer uit van welke ROC de student afkomstig is, de regels rondom en de vormgeving van de BPV zullen hetzelfde zijn. Ten tweede zorgt de algemene BPV-wijzer er voor dat de werk- en praktijkbegeleiders minder tijd kwijt zijn aan het uitzoeken van de eisen en regels van een ROC en kunnen zij zich meer focussen op het

daadwerkelijke begeleiden van de studenten. Dit zal de kwaliteit en de begeleiding van de BPV verbeteren. Ten derde, doordat de BPV-wijzer in samenwerking met de opleidingsinstellingen en de zorg- en welzijnsinstellingen is opgesteld, wordt er ook beter aangesloten op de uiteindelijke eisen waaraan een verpleegkundige of verzorgende werknemer moet voldoen op de huidige arbeidsmarkt (NetwerkZON, 2014).

Hoe zorgt NetwerkZON er nu voor dat het samenwerkingsverband optimaal presteert? Hoe kan er voor gezorgd worden dat de verschillende instanties verbonden aan dit samenwerkingsverband succesvol samenwerken aan hetzelfde doel? Deze vragen staan centraal in dit onderzoek en zullen beantwoord worden aan de hand van het samenwerkingsverband, in de regio Groningen, Drenthe en Noord-Overijssel, rondom de BPV-wijzer.[1]

1.2. Maatschappelijke relevantie

De huidige netwerkmaatschappij wordt gekenmerkt door toenemende aanwezigheid van (tijdelijke) publieke samenwerkingsverbanden. Zo zijn er sinds de decentralisatie van de zorg meer samenwerkingsverbanden ontstaan tussen lokale overheden, zorg-, welzijns- en opleidingsinstellingen (Hes & Sabee, 2015). Deze samenwerkingsverbanden kunnen financiële voordelen opleveren, maar kan er ook voor zorgen dat de kwaliteit en betrouwbaarheid van dienstverlening verbeterd wordt (van Steendam, 2013). De reden voor het opzetten van publieke samenwerkingsverbanden is dat het voor publieke instellingen, sinds de decentralisatie, steeds belangrijker is geworden om te gaan samenwerken om de gemeenschappelijke doelen te kunnen bereiken (VNG, 2015). Voor de uitvoering van de nieuwe taken (onder andere het distributeren en controleren van de zorg) die gemeenten opgelegd krijgen van de rijksoverheid is het dus belangrijk dat er samenwerkingsverbanden worden opgezet op lokaal en regionaal niveau (Plasterk, 2014). De taken die een lokale overheid door de decentralisatie toegediend krijgt zijn namelijk dermate complex dat samenwerking met andere publieke instellingen van essentieel belang is. Dit maakt het mogelijk om uiteindelijk over de juiste kennis en expertise te kunnen beschikken om deze taken succesvol te kunnen volbrengen (van Delden, 2009).

Goede samenwerking tussen de verschillende publieke instellingen wordt gewenst en ook nagestreefd, maar de samenwerking tussen deze instellingen is nog te vaak niet succesvol. Niet succesvolle samenwerking tussen (regionale) publieke instellingen zorgt ervoor dat gemeenten hun nieuwe taken niet goed kunnen uitvoeren en dit levert hoge maatschappelijke

[1] Alle informatie komt van: http://www.netwerkzon.nl/nl/

kosten op. Voorbeelden van deze kosten zijn banenverlies op de arbeidsmarkt, een slechte aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt of minder goede aanbieding van de zorg (van Delden, 2009; Hes & Stabee, 2015; Plasterk, 2014; VNG, 2015). De uitkomsten van dit onderzoek kunnen bijdragen aan inzicht over de determinanten van goed functionerende samenwerkingsverbanden.

1.3. Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek is vernieuwend omdat er nog niet veel empirisch onderzoek is gedaan naar het succes van een samenwerkingsverband vanuit een gedragstheoretische benadering. Ondanks dat het samenwerken in een samenwerkingsverband in de publieke sector al een lang toegepaste tactiek is, is de kennis over de werking ervan nog beperkt. Er is enig onderzoek gedaan naar de factoren die invloed hebben op het succes van een publiek samenwerkingsverband, maar er is nog meer onderzoek nodig om de werking ervan beter te kunnen doorgronden (Isett & Provan, 2005; McGuire, 2006). Dit komt doordat het lastig is om de uitkomsten van zulke samenwerkingsverbanden te operationaliseren en te meten. De bestaande literatuur over samenwerkingsverbanden is daarom vooral van beschrijvende aard (Provan & Kenis, 2008).

Voorgaand onderzoek naar de succesfactoren van samenwerkingsverbanden heeft al tot enkele bevindingen geleid. Onderzoek van Emerson et al. (2012) toont bijvoorbeeld aan dat onderlinge afhankelijkheid en vertrouwen belangrijke factoren zijn voor een succesvolle samenwerking en meta-analytisch onderzoek van Ansell & Gash (2008) wijst ook op de positieve invloed van de factoren vertrouwen en onderlinge afhankelijkheid. Verder is bekend dat samenwerking tussen verschillende organisaties vraagt om goede communicatie en een collegiale binding met de groep (van Delden, 2009). In dit onderzoek wordt de succesfactor van een samenwerkingsverband dan ook onder andere gezocht in deze aspecten. Om het succes van het samenwerkingsverband te kunnen meten, wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van de tevredenheid van de leden over het eindproduct “de BPV-wijzer”. Op deze manier is het namelijk mogelijk de uitkomst van een samenwerkingsverband toch te meten. Er wordt voortgebouwd op bestaand onderzoek van Zuidersma (2012) waarbij ook gekeken is naar het effect van wederkerigheidsgedrag op het succes van publieke samenwerkingsverbanden. Vernieuwend aan dit onderzoek is dat het kwantitatief onderzoek is en dat de factor vertrouwen ook als determinant van wederkerigheidsgedrag is toegevoegd. Verder draagt het bij aan het uitbreiden van de bestaande inzichten over de succesfactoren van publieke samenwerkingsverbanden.

1.4. Doelstelling en opzet van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is te onderzoeken of wederkerigheidsgedrag aanwezig is in (publieke) samenwerkingsverbanden en wat het effect van wederkerigheidsgedrag is op het succes van een samenwerkingsverband. Dit zal gedaan worden door eerst een definitie van wederkerigheid op te stellen, die past bij de context van dit onderzoek, en vervolgens te meten in hoeverre wederkerigheidsgedrag voorkomt in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Door eerst de definitie van wederkerigheid in samenwerkingsverbanden op te stellen zal duidelijk worden wat wederkerigheidsgedrag in samenwerkingsverbanden precies inhoudt.

Het tweede doel is het onderzoeken of de vijf bekende determinanten (toekomstperspectief, elkaar weten te bereiken, onderlinge afhankelijkheid, meerlagigheid en vertrouwen) voor wederkerigheid aanwezig zijn in het samenwerkingsverband en of deze factoren daadwerkelijk een positief effect hebben op het vertonen van wederkerigheidsgedrag. Eerst zullen de definities van de vijf determinanten gegeven worden en vervolgens zullen diens verwachte effecten op wederkerigheid beschreven worden. Tot slot wordt er gemeten in hoeverre deze determinanten voorkomen in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer van NetwerkZON en of deze dan ook daadwerkelijk een positief effect hebben op het wederkerigheidsgedrag in het samenwerkingsverband.

In hoofdstuk twee wordt de theorie achter de verwachte effecten uiteengezet en de bijkomende hypotheses opgesteld. Als eerste zal beschreven worden wat wederkerigheid inhoudt en wat de verwachte effecten zijn van wederkerigheid op succes van een samenwerkingsverband. Vervolgens zal beschreven worden wat vertrouwen, toekomstperspectief, elkaar weten te bereiken, onderlinge afhankelijkheid en meerlagigheid inhouden en wat de verwachte effecten zijn van deze determinanten op wederkerigheidsgedrag. Hoofdstuk drie is een beschrijving van de methode van het onderzoek. In hoofdstuk vier wordt de data beschreven en worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. In hoofdstuk vijf vindt de conclusie van het onderzoek plaats en wordt er afgesloten met een discussie. Hier worden de beperkingen van het onderzoek vermeld en worden beleidsaanbevelingen gegeven.

2. Theorie

In dit hoofdstuk zullen verscheidene verklaringen gegeven worden voor het effect van *wederkerigheid* op het *succes van een samenwerkingsverband*. Daarnaast worden vijf determinanten uitgewerkt die een rol kunnen spelen bij het ontstaan van *wederkerigheidsgedrag.* Deze vijf determinanten zijn *meerlagigheid, onderlinge afhankelijkheid, toekomstperspectief, elkaar weten te bereiken* en *vertrouwen.*

2.1 De invloed van wederkerigheid op het succes van een samenwerkingsverband

Wederkerigheid is een vorm van altruïstisch gedrag. Altruïstisch gedrag is het gedrag waar een individu een ander individu helpt, in welke vorm dan ook, waarbij het helpende individu geen (direct) eigenbelang heeft maar wel kosten maakt (de Vos, 2004; Gouldner, 1960; Trivers, 1971). Als twee of meer individuen een bepaalde vorm van "relatie" met elkaar hebben en de individuen ieder op zijn tijd altruïstisch gedrag vertonen jegens de ander spreekt men bij het uitvoeren van altruïstisch gedrag over wederkerig altruïsme oftewel wederkerigheid. Er is dus sprake van wederkerigheid vanaf het moment dat individu A iets doet voor individu B en individu A hier niet direct iets voor hoeft terug te krijgen, het is een vorm van indirecte (verwachte) ruil (Gouldner, 1960). Om een wederzijdse relatie in stand te houden moet er door beide partijen worden geïnvesteerd, beide partijen moeten wederkerig gedrag jegens elkaar blijven vertonen. Wederkerigheid houdt dus in dat er door een individu, op korte of lange termijn, antwoord wordt gegeven op een verleende dienst of gunst van een ander individu met een min of meer vergelijkbare actie om op deze manier de relatie in stand te houden. Wederkerigheid is uiteindelijk essentieel voor het voortbestaan van sociale relaties; blijft een wederdienst uit dan worden relaties uiteindelijk verbroken (Amato, 1990).

Leden van een groep of gemeenschap waarin wederkerigheid voorkomt zullen eerder de neiging hebben zelf ook wederkerigheid te tonen. Allereerst omdat leden op zo'n moment worden gedreven door een gevoel van vriendschap, eer, eerlijkheid, dankbaarheid, medelijden en/of schuldgevoelens (Trivers, 1971). Daarnaast zijn deze leden bereid om bij te dragen aan een gemeenschappelijk doel omdat zij geloven dat andere leden van de groep ook bereid zijn dit te doen. De norm die dan namelijk in de groep geldt is dat men wederkerigheidsgedrag vertoont jegens elkaar (Kahan, 2003).

In een samenwerkingsverband, waarbij meerdere organisaties betrokken zijn, kan ook wederkerigheidsgedrag vertoond worden. Leden van een samenwerkingsverband werken samen aan een gemeenschappelijk doel, terwijl ze de belangen behartigen van hun organisatie.

De leden van het samenwerkingsverband kunnen vervolgens tijdens de samenwerking op individueel niveau wel wederkerigheidsgedrag jegens elkaar vertonen, waarmee het succes van het samenwerkingsverband verbeterd wordt. Soms doet het ene lid van een samenwerkingsverband wat meer dan een ander lid of hij ondersteunt bijvoorbeeld het gedrag van een ander lid. Dit lid vertoont wederkerigheidsgedrag omdat deze verwacht dat andere leden dit gedrag op een ander moment zullen vertonen (Kollock, 1998; Picker, 1997; Zuidersma, 2012). Leden willen namelijk dat ze als vertrouwenswaardig en coöperatief worden ervaren door de andere leden, omdat ze dan een grotere kans hebben om wederkerigheidsgedrag van een groepslid te ontvangen dan leden die niet als zodoende worden ervaren (Trivers, 1971). Leden zijn hierdoor bereid om hun eerlijke aandeel aan het collectieve goed te besteden. Als leden van een groep merken dat andere leden wederkerig gedrag vertonen, dan zullen zij zelf eerder ook wederkerig gedrag gaan vertonen (Kuhn, 1970). Dit komt doordat, zoals eerder vermeld, de leden gedreven worden door eer, eerlijkheid en schuldgevoelens. Over het algemeen zijn leden van een groep zich bewust van de bijdrage van andere leden van de groep aan het algemene belang en zijn zij dus ook bereid hun deel bij te dragen om de balans in stand te houden (de Cremer & van Vugt, 1999).

In een groep waar *wederkerigheid* plaatsvindt kan mogelijk ook free-ride gedrag plaatsvinden. Free-riders zijn individuen die wel gebruik maken van het altruïstische gedrag van de andere leden van de groep maar zelf geen altruïstisch gedrag vertonen richting andere leden van de groep of het algemene belang van de groep (de Cremer & van Vugt, 1999; Kahan, 2003). Zo maken gebruiken Free-riders bijvoorbeeld wel gebruik van een collectief goed wat voorkomt, maar hebben ze hier geen bijdrage aan geleverd. Free-riders worden gedreven door het willen bereiken van nutsmaximalisatie of ze missen een externe motivatie om altruïstisch gedrag te vertonen (Gouldner, 1960). Doordat deze leden geen altruïstisch gedrag vertonen naar de andere leden van de groep en zij geen bijdrage leveren aan het gemeenschappelijke doel van de groep of gemeenschap verbeteren zij uiteindelijk niet het succes van deze groep of gemeenschap. Daarbij zullen andere leden van een samenwerkingsverband ook free-ride gedrag gaan vertonen als zij het gevoel hebben dat andere leden daartoe ook bereid zijn (Picker, 1997). Leden van het samenwerkingsverband worden dan gedreven door trots en wrok om het misbruik van de andere leden te laten vergelden. Dus naast dat Free-riders zelf geen bijdrage leveren aan het algemene belang van het samenwerkingsverband, zorgen zij er ook voor dat andere leden sneller free-ride gedrag gaan vertonen en daardoor ook geen bijdrage meer leveren aan het algemene belang van het samenwerkingsverband (Amato, 1990; Kahan, 2003; Zuidersma, 2012).

Groepen waar *wederkerigheid* voorkomt zijn beter in staat gezamenlijk problemen op te lossen of gezamenlijke doelen te bereiken dan groepen waar minder tot geen wederkerigheid voorkomt (Trivers, 1971). Uit kwalitatief onderzoek van Zuidersma (2012) is gebleken dat de aanwezigheid van wederkerigheid een positief effect heeft op het succes van een samenwerkingsverband. Dit komt doordat het bij wederkerigheid gaat om het samen delen en het ondersteunen van elkaar, wat belangrijk is voor het behalen van een gezamenlijk doel (de Vos, 2004; Zuidersma, 2012). Het gaat erom dat de leden van de groep voor elkaar klaarstaan en op elkaar kunnen rekenen als iemand het moeilijk heeft. In een groep waar wederkerigheid voorkomt worden sociale vaardigheden als feedback geven en collegialiteit als belangrijk ervaren, er wordt een omgeving gecreëerd waarin men van elkaar kan leren.

Als veel leden van een groep wederkerigheid vertonen dan spreekt men van een wederkerigheidsgerichte groep. Groepsleden hebben dan zorg voor elkaar, zijn in zekere mate aan elkaar gehecht, zij zijn bereid om elkaar te helpen en zij zijn gericht op samenwerking (de Vos, 2004). Doordat groepen die wederkerigheid vertonen gericht zijn op samenwerking zullen deze ook effectiever te werk gaan dan groepen die geen wederkerigheidsgedrag vertonen. De samenwerking zal immers beter en soepeler verlopen als alle leden in de groep hier welwillend tegenover staan (Kahan, 2003).

Hypothese 1:Hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in een samenwerkingsverband, hoe groter het succes van dit samenwerkingsverband ervaren wordt.

2.2 De invloed van meerlagigheid op wederkerigheid

Een determinant voor *wederkerigheid* in een groep of samenwerkingsverband is *meerlagigheid*. Meerlagigheid houdt de mate in waarin individuen elkaar ontmoeten op verschillende momenten en hier verschillende thema's/onderwerpen tegenkomen en/of kunnen bespreken (de Vos, 2004). Deze verschillende momenten kunnen zowel professioneel als buiten de werksfeer plaatsvinden. Het gaat er bij meerlagigheid om in hoeveel verschillende momenten de leden van de groep elkaar ontmoeten (de Vos, 2004; Kadushin, 2012; Zuidersma, 2012).

Een groep of samenwerkingsverband waarbij de verschillende leden elkaar alleen kennen als medelid van die specifieke groep of dat samenwerkingsverband wordt ook wel een éénlagig systeem genoemd (Zuidersma, 2012). Er is voor de leden dan alleen ruimte om elkaar te helpen op de momenten dat de leden van die groep bij elkaar komen. Een meerlagig systeem is een systeem waarbij de leden elkaar niet alleen kennen als medelid van die specifieke groep of het samenwerkingsverband, maar elkaar ook kennen als medelid van een

andere groep, ander samenwerkingsverband of uit een andere setting (familie, sport, kennis, etc.) (Zuidersma, 2012). Leden ervaren in een meerlagig systeem meer en verschillende momenten om elkaar te helpen dan leden uit een éénlagig systeem, simpelweg omdat zij elkaar vaker en op verschillende settingen ontmoeten en dus ook vaker en op verschillende manieren hulp kunnen aanbieden (Amato, 1990; de Vos, 2004; Kadushin, 2012).

Meerlagigheid zegt iets over de diepte van de interpersoonlijke relaties. Dit komt doordat de mate van meerlagigheid uiteindelijk invloed heeft op de toegankelijkheid van het ontvangen en geven van hulp (Lewicki, McAllister & Bies, 1998). Doordat de leden elkaar in meerdere settingen tegenkomen kan uitgevoerd wederkerigheidsgedrag in de ene setting beantwoord worden met wederkerig hulp gedrag in een andere setting. Zulke interpersoonlijke relaties in een groep of samenwerkingsverband zorgen weer voor een betere en effectievere samenwerking die het succes verhoogt van een groep of samenwerkingsverband (Lewicki, McAllister & Bies, 1998). Mensen zijn namelijk bij interpersoonlijke relaties gericht op de behoeftes van elkaar, wederkerigheidsgedrag wordt dan ook echt gezien als hulp en niet als dienst (de Vos, 2004).

Individuen die elkaar niet of nauwelijks kennen hanteren in de omgang met elkaar meestal een tit for tat strategie, met andere woorden plegen zij een vorm van directe ruil (Segal & Sobel, 2007). Zij bevinden zich tijdens deze ontmoeting/relatie in een exchange mode. Zodra een individu dan een dienst heeft verleend aan een ander individu zal deze, indien dit niet anders contractueel kan worden vastgelegd, deze dienst meteen terug verwachten (Clark & Mills, 1994; de Vos, 2004). Zolang leden van een samenwerkingsverband elkaar enkel en alleen kennen van dat samenwerkingsverband is de kans klein dat er een wederzijdse relatie ontstaat en zullen de leden van het samenwerkingsverband waarschijnlijk een tit for tat strategie hanteren. Echter, als de leden van het samenwerkingsverband elkaar ook uit andere samenwerkingsverbanden of settingen kennen dan is de kans groot dat zij een wederzijdse relatie hebben kunnen ontwikkelen (Zuidersma, 2012). Zodra individuen elkaar namelijk vaker tegenkomen en op verschillende settingen en momenten, dan kan getoond hulp gedrag uit de ene setting er namelijk voor zorgen dat er ook hulp gedrag in de andere setting plaatsvindt, met andere woorden het proces van geven en nemen mengt zich door de verschillende settingen heen (Amato, 1990). Hierdoor zal wederkerigheidsgedrag vaker voorkomen in een groep dat meerlagig is dan een groep welke éénlagig is. Hoe meer settingen er zijn waar individuen elkaar ontmoeten, hoe meer gelegenheid zij hebben om aan een wederzijdse relatie te bouwen (de Vos, 2003). Zowel de frequentie waarin men elkaar ontmoet tijdens de relatie als de verscheidenheid van aard

van de relatie hebben een positieve invloed op de mogelijkheid van individuen om een wederzijdse relatie op te bouwen.

Hypothese 2: De aanwezigheid van meerlagigheid in een samenwerkingsverband zorgt voor het ervaren van meer wederkerigheidsgedrag.

2.3 De invloed van onderlinge afhankelijkheid op wederkerigheid

Een andere determinant voor het ontstaan van *wederkerigheid* in een groep of samenwerkingsverband is de *onderlinge afhankelijkheid.* Onderlinge afhankelijkheid houdt bij het proces van wederkerigheid de mate in waarin individuen gezamenlijke doelen hebben en wisselen tussen de rol van gever en nemer in het proces van wederkerigheid (Sethi & Somanathan, 2001). Hoe vaker de leden in een groep wisselen tussen de rol van gever en nemer van hulp en hoe meer gemeenschappelijke doelen ze hebben, hoe groter de *onderlinge afhankelijkheid* is in deze groep. De gever is diegene die hulp of ondersteuning geeft aan een ander lid en de nemer is diegene die deze hulp of ondersteuning ontvangt. Als leden van een groep onderling vaak wisselen tussen deze twee rollen dan zijn zij voor veel processen afhankelijk van de aanbieding van hulp of dienst van de ander. Dit zorgt ervoor dat de welwillendheid ook groter wordt om hulp aan te bieden aan deze individuen (de Vos, 2004). Er bestaat namelijk een soort van ongeschreven regel rondom hulpgedrag / wederkerigheidsgedrag, welke stelt dat als men hulp heeft ontvangen van een individu dan moet dit altruïstische gedrag beantwoord worden met een vergelijkbare dienst ergens in de toekomst (Gouldner, 1960). *Meerlagigheid* is verbonden aan *onderlinge afhankelijkheid*. Naarmate het aantal gelegenheidslagen (settingen) van een relatie tussen individuen toeneemt wordt de potentiële onderlinge afhankelijkheid hoger. Men is dan niet alleen afhankelijk van een individu in de ene setting, maar ook afhankelijk van hetzelfde individu in een andere setting en daarmee neemt de kans op wederkerigheidsgedrag ook weer toe (de Vos, 2004; Zuidersma, 2012).

Als individuen gemeenschappelijke doelen en middelen hebben dan neemt de mate van *onderlinge afhankelijkheid* toe, zij worden deels van elkaar afhankelijk voor het bereiken van deze doelen en ontstaat de verwachting van een gezamenlijke toekomst (Sethi & Somanathan, 2001). De leden van de groep gaan zich dan identificeren zich met andere leden van de groep omdat zij een gezamenlijk lot hebben. Het hebben van gemeenschappelijke doelen met andere leden in een groep zorgt ervoor dat er groepsidentificatie plaatsvindt (de Cremer & van Vugt, 1999). Groepen waarbij groepsidentificatie plaatsvindt zijn beter in staat om samen te werken (Kollock, 1998). Door deze identificatie vervaagt namelijk het verschil

tussen persoonlijk welzijn en het welzijn van de andere in de groep. Zodoende zijn leden van een groep met hoge groepsidentificatie sneller bereid iets bij te dragen aan het collectieve goed en zullen zij eerder wederkerigheidsgedrag te vertonen (de Cremer & van Vugt, 1999; Kollock, 1998; Sethi & Somanathan, 2001).

Als in een groep of samenwerkingsverband de *onderlinge afhankelijkheid* groot is tussen de verschillende leden, dan is het voor deze groep mogelijk om algemeen *wederkerigheidsgedrag* te realiseren, individu A helpt dan individu B en later wordt de geboden hulp van A terugbetaald door individu C en niet door B (Takagi, 1996). Dit kan tot stand komen doordat alle individuen van een groep *onderling afhankelijk* van elkaar zijn, hierdoor maakt het niet meer uit wie degene is die de dienst terugbetaald. De effectiviteit van een groep als geheel is hierdoor groter dan een wederkerige relatie tussen enkel twee individuen. De waarschijnlijkheid dat de hulpvraag van individu A beantwoordt kan worden door individu B op het moment dat individu A het nodig heeft, is kleiner in een *wederkerige relatie* tussen enkel twee individuen dan in een groep waar algemene uitwisseling van hulp is gerealiseerd (Takagi, 1996).

Uit onderzoek van de Cremer en van Lange (2001) blijkt dat individuen die grote mate van *onderlinge afhankelijkheid* ondervinden beter in staat zijn samen te werken aan een sociaal dilemma en dat zij sneller geneigd zijn *wederkerigheidsgedrag* te tonen.

Hypothese 3: Hoe meer de leden van een samenwerkingsverband onderlinge afhankelijkheid ervaren, hoe meer wederkerigheidsgedrag er wordt ervaren.

2.4 De invloed van toekomstperspectief op wederkerigheid

Zodra individuen *toekomstperspectief* zien in een relatie met een ander individu of in een groep zijn zij sneller geneigd om *wederkerigheidsgedrag* te vertonen jegens deze partijen. Toekomstperspectief houdt bij het proces van wederkerigheid de mate in waarin individuen uitkomsten en wederdiensten verwachten van een wederkerige relatie (de Vos, 2004). Zolang een relatie met een ander individu of verbondenheid met een groep voordelen genereert, is een individu gemotiveerd om deze relatie of groep in stand te houden en deze te versterken (de Vos, 2004; Zuidersma, 2012). Toekomstperspectief is dan ook een belangrijk element voor het in stand houden van wederkerige relaties.

Het gevoel dat een relatie stand zal houden en dat een individu in de toekomst voordeel kan halen uit de relatie zorgt ervoor dat hij extra gemotiveerd is om *wederkerigheidsgedrag* te vertonen. Dit komt doordat het individu vanaf dit moment weet dat er in de toekomst meerdere herhaalde succesvolle interacties kunnen zijn met een ander

individu of met een bepaalde groep en dat het niet beantwoorden van *wederkerigheid* zou kunnen leiden tot uitsluiting van het ontvangen van deze voordelen (Kollock, 1998).

Leden van een groep vertonen loyaliteit richting de groep als deze op het moment niet lonend is maar de verwachting is dat deze in de toekomst wel lonend zal zijn. Deze loyaliteit zorgt ervoor dat relaties en groepen sterker zijn en langduriger standhouden dan relaties waar minder loyaliteit voorkomt (van Vugt & van Lange, 2006). Deze loyaliteit is een signaal van het individu om aan te tonen dat hij als vertrouwenswaardig ervaren kan worden. Leden willen als vertrouwenswaardig ervaren worden om zo later een grotere kans te hebben op het ontvangen van wederkerigheidsgedrag van een ander groepslid (Trivers, 1971).

Onderzoek van Karp et al. (1993) toont aan dat de verwachting van gunstige uitwisselingen in de toekomst ervoor zorgt dat individuen in een relatie of leden in een groep onderling meer *wederkerigheidsgedrag* gaan vertonen.

Hypothese 4:Naarmate leden meer toekomstperspectief hebben in een samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt.

2.5 De invloed van het elkaar weten te bereiken op wederkerigheid

De mate waarin men *elkaar weet te bereiken* heeft een positief effect op de mate van *wederkerigheid* in een relatie. Het *elkaar weten te bereiken* houdt bij het proces van wederkerigheid de mate in waarin individuen die iets nodig hebben bereikt worden door de leden die iets te bieden hebben in een wederkerige relatie (Zuidersma, 2012). *Elkaar weten te bereiken* bestaat uit meerdere aspecten. Individuen dienen in bepaalde mate dezelfde kennis te hebben en professionele taal te spreken om elkaar te bereiken op cognitief niveau. Zelfs als aan deze voorwaarde voldaan is moeten er ook geografische en/of technische aspecten overwonnen worden (de Vos, 2004; Zuidersma, 2012). Als de ruimtelijke afstand tussen twee individuen zo groot is dat de fysieke communicatie belemmerd wordt, heeft dit nadelige effecten op de mate waarin individuen elkaar kunnen bereiken. Dit kan verholpen worden aan de hand van verschillende technische hulpmiddelen zoals de telefoon of het internet (het technische aspect). Hoe beter *individu A* wordt bereikt door *individu B* en begrijpt wat *individu B* wilt hoe beter het aanbod van de hulp afgestemd kan worden op de vraag (de Vos, 2004 zoals weergegeven in Zuidersma, 2012). Doordat de hulp beter kan worden afgestemd op de vraag is het ook makkelijker om altruïstisch gedrag te vertonen.

Individuen die geografisch gezien dicht bij elkaar wonen/werken zullen eerder een wederkerige relatie ontwikkelen dan individuen die niet dicht bij elkaar zijn (Kadushin, 2012). Daarnaast blijkt dat naarmate de communicatie tussen verschillende individuen beter wordt,

individuen ook sneller geneigd zijn om coöperatief gedrag te vertonen (Kollock, 1998).

Naarmate de verschillende leden van een groep elkaar beter kunnen bereiken zal ook de *meerlagigheid* in een groep toenemen en de *onderlinge afhankelijkheid* (de Vos, 2004). Door de betere communicatie is het namelijk makkelijker om wederkerige relaties op te bouwen en te onderhouden voor de leden in de groep. Dat een groep individuen elkaar goed weet te bereiken heeft een positief effect op de samenwerking, de communicatie vindt sneller en beter plaats en dit zorgt ervoor dat er beter kan worden samengewerkt aan een gezamenlijk doel en zal de wederkerigheid toenemen (Kraut, Egido en Galegher, 1988).

Hypothese 5:Hoe beter men elkaar kan bereiken hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren wordt.

2.6 De invloed van vertrouwen op wederkerigheid

Hoe meer *vertrouwen* er tussen twee individuen bestaat hoe groter de kans is dat tussen deze twee individuen een wederkerige relatie ontstaat. *Vertrouwen* in een wederkerige relatie houdt de verwachting in dat een inspanning van een individu geleverd jegens een ander individu beantwoordt zal worden met een wederdienst in de toekomst (de Cremer & van Vugt, 1999). Het belang van *vertrouwen* in een relaties is evident, relaties waarbij onderling *vertrouwen* wordt ervaren worden als stabieler en meer belonend ervaren dan relaties waar onderling *vertrouwen* niet aanwezig is (de Cremer & van Lange, 2001). *Vertrouwen* ontstaat niet zomaar, voordat er *vertrouwen* in een relatie is opgebouwd moet er eerst over een langere periode een reputatie opgebouwd worden door de actoren (Homans, 1958). Naarmate een individu een ander individu langer kent en gelooft in zijn eerlijkheid zal hij eerder advies van een ander opvolgen. Geloven in de eerlijkheid van een ander is een voorwaarde voor het hebben van vertrouwen in een ander (Putnam, 1993).

De aanwezigheid van *vertrouwen* is voor een groep of samenwerkingsverband belangrijk om uiteindelijk de samenwerking succesvol te laten plaatsvinden (Vangen & Huxham, 2003). Een groep waarin het vertrouwen tussen de leden groot is, is beter in staat om haar doelen te realiseren dan een vergelijkbare groep waar geen onderling vertrouwen is (Coleman, 1988). In een groep waar het *vertrouwen* onderling groot is vindt namelijk meer *wederkerigheid* plaats dan in een groep waar het onderlinge *vertrouwen* niet aanwezig is.

Hypothese 6: Hoe meer vertrouwen individuen in elkaar hebben, hoe meer wederkerigheid er ervaren wordt.

2.7. Theoretisch onderzoeksmodel

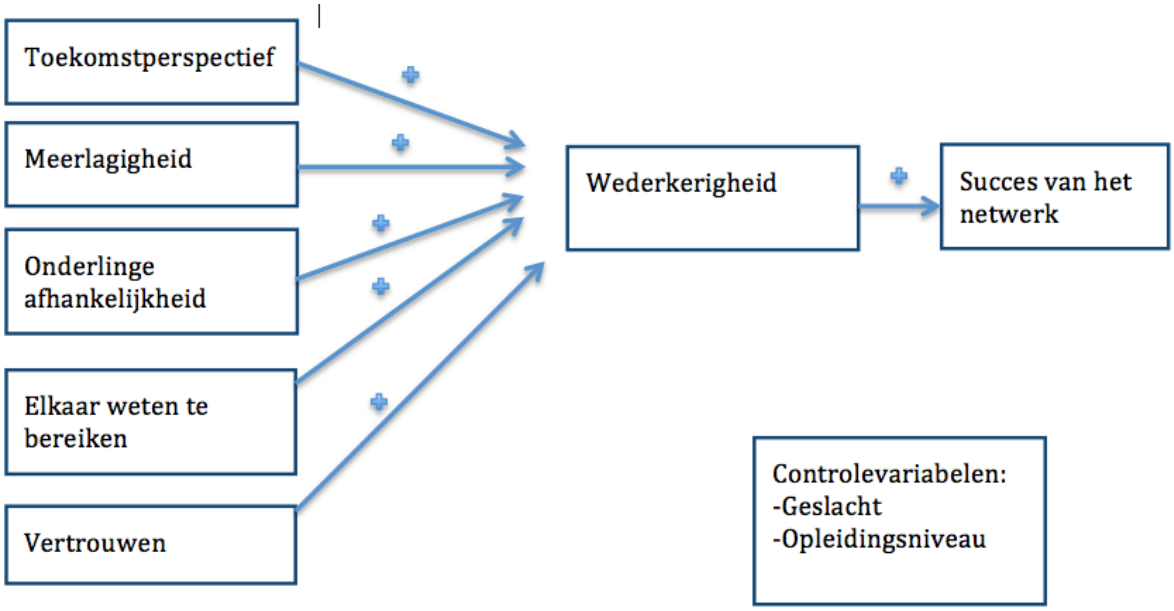

3. Methoden

De data voor dit onderzoek zijn verzameld in de periode van 12 december 2015 tot 26 januari 2016 aan de hand van een online survey. De vragenlijst is opgesteld door de onderzoeker zelf aan de hand van voorgaande onderzoeken die dezelfde onderwerpen behandelen. De onderzoekspopulatie bestaat uit de leden van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer van NetwerkZON en zijn in te delen in verschillende groepen: Sectordirecteuren, hoofdopleiding, opleidingsmanagers, onderwijsontwikkelaars, stagedocenten, teamleiders, praktijkopleiders en werkbegeleiders. De vragen in de survey hebben betrekking op de mate van wederkerigheid die ervaren wordt binnen het samenwerkingsverband rondom de gezondheidszorgopleidingen, als ook de mogelijke determinanten voor het ontstaan van wederkerigheidsgedrag en de tevredenheid over het eindproduct "de BPV-wijzer". Daarnaast bevat de survey een aantal algemene vragen (zie Appendix A).

3.1. Beschrijving van de populatie

De doelstelling van dit onderzoek is te achterhalen in welke mate wederkerigheidsgedrag en diens mogelijke determinanten voorkomen in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer en welk effect dit heeft op het succes van dit samenwerkingsverband. De sectordirecteuren in dit samenwerkingsverband zijn verantwoordelijk voor de dagelijkse organisatie en uitvoering van de opleidingen Zorghulp, Helpende, Verzorgende en Verpleegkundige. Een opleidingsmanager stuurt een team aan van onderwijsgevenden dat verantwoordelijk is voor één of meerdere opleidingen. Onderwijsontwikkelaars zijn onderwijskundigen en docenten die zich bezig houden met onderwijsontwikkeling en –vernieuwing. Stagedocenten zijn docenten van de opleiding die de ontwikkelingen van de student tijdens stages volgen, helpen bij het werkplan en zijn verantwoordelijk voor het examineren. Praktijkopleiders zijn binnen een zorginstelling verantwoordelijk voor het opleiden en begeleiden van stagiairs, teamleiders hebben de leiding over een afdeling of unit van een zorginstelling en werkbegeleiders zijn begeleiders werkzaam in de instelling waar de student stage loopt. De werkbegeleider is het aanspreekpunt van de student en helpt bij het uitvoeren van het werkplan. Soms is dit hetzelfde persoon als de praktijkopleider.

Het totaal aantal leden dat lid is van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer is 173 en 77,4 procent hiervan is vrouw.

3.2. Beschrijving van de steekproef

De dataverzameling is mogelijk gemaakt door NetwerkZON. NetwerkZON heeft haar ledenbestand van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer beschikbaar gesteld zodat deze per e-mail benaderd konden worden om deel te nemen aan dit onderzoek. Daarnaast heeft NetwerkZON haar onderzoekstool, WebToolKit[2], ter beschikking gesteld. WebToolKit[2] is een programma waar de onderzoeker zijn vragen en daarbij behorende antwoordcategorieën kan invoeren. Vanaf het moment dat de vragenlijst definitief was en gereed voor afname is deze online geplaatst. Het programma is dermate afgesteld dat respondenten de vragenlijst pas kunnen opsturen vanaf het moment dat alle meerkeuze vragen van een antwoord voorzien waren, dit om missende waarden in de data te voorkomen. Er is vervolgens een uitnodiging opgesteld door de onderzoeker met informatie over het onderzoek (zie Appendix B). Hierin stond vermeld wat de aanleiding van het onderzoek is, wat deelname aan dit onderzoek inhoudt en wat deelname aan dit onderzoek voor de verschillende leden/instellingen van het samenwerkingsverband kan opleveren. In de mail stond een link die de respondent leidde naar de vragenlijst die online in te vullen was. Deze uitnodiging is 12 december 2015 verstuurd met de mededeling deze graag voor 21 december in te vullen. Uiteindelijk is er ook een herinneringsmail gestuurd op 12 januari 2016, dit omdat de respons nog niet hoog genoeg was voor een gedegen onderzoek. Deze herinneringsmail is naar ieder lid van het samenwerkingsverband gestuurd, het was namelijk niet mogelijk om te achterhalen welke leden wel of niet gereageerd hadden op het eerste verzoek om deel te nemen aan het onderzoek.

3.3. Respons

De respons van de leden op het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek is weergegeven in tabel 1.

Tabel 1. Responsoverzicht

	Leden	
	Benaderd	Respons
Via e-mail benaderd	173	60 (34,7%)
Totaal (N=)	173	60(34,7%)

Van de 173 leden die zijn benaderd hebben uiteindelijk 60 leden de vragenlijst ingevuld en opgestuurd, dit is een respons van 34,7 procent. De *non*-respons van de 113 leden kan deels verklaard worden doordat tien leden hebben aangegeven niet deel te hebben genomen aan de bijeenkomsten. Negen andere leden hebben aangegeven dat diens input niet van waarde zou zijn aangezien ze alleen aanwezig waren bij de bijeenkomsten en verder niet daadwerkelijk

lid zijn van het samenwerkingsverband. Vier andere leden waren niet meer werkzaam voor de organisatie waar ze bij werkte tijdens de bijeenkomsten en hebben zodoende ook niet deelgenomen aan het onderzoek. Van de 90 andere leden die benaderd zijn maar geen respons hebben geleverd is de reden onbekend.

Van de respondenten is 83,3 procent vrouw, dit komt niet geheel overeen met de verhouding man/vrouw in de onderzoekspopulatie (77,4% red.). Hier moet dan ook rekening mee gehouden worden in het interpreteren van de resultaten. Daarnaast is niet bekend wat de verhouding tussen sectordirecteuren, hoofdopleiding, opleidingsmanagers, teamleiders, onderwijsontwikkelaars, stagedocenten, praktijkopleiders en werkbegeleiders is in het samenwerkingsverband en zodoende kan ook niet vergeleken worden of de verhouding in de steekproef overeenkomt met de verhouding in de onderzoekspopulatie.

3.4. Beschrijving van de operationalisaties

In dit onderzoek zijn er twee afhankelijke variabelen en vijf onafhankelijke variabelen. De twee afhankelijke variabelen zijn *wederkerigheid* en *succes van het samenwerkingsverband*. De vijf onafhankelijke variabelen zijn *elkaar weten te bereiken, onderlinge afhankelijkheid, toekomstperspectief, meerlagigheid* en *vertrouwen.* Er is voor de variabelen die geconstrueerd zijn uit meerdere items geen principale componenten factoranalyse uitgevoerd. Dit omdat voor elke variabele in voorgaand onderzoek al was aangetoond dat de verschillende items herleid kunnen worden tot een factor. Daarnaast wordt er ook voor twee variabelen gecontroleerd, namelijk *geslacht* en *opleidingsniveau*. Hieronder wordt beschreven hoe de verschillende variabelen geoperationaliseerd zijn.

3.4.1. Operationalisatie van de afhankelijke variabelen

De variabele w*ederkerigheid* is gemeten aan de hand van zeven stellingen (zie Appendix A vraag 8.1 t/m 8.7). Het meetinstrument komt van het onderzoek van Zuidersma (2012). In haar proefschrift *Wederkerigheidspatronen in regionale samenwerkingsverbanden* (2012) beschrijft Zuidersma hoe het meetinstrument, bestaande uit zeven items, tot stand is gekomen. Uit theoretisch onderzoek is voortgekomen dat deze vragen ervaren wederkerigheidsgedrag in samenwerkingsverbanden omvatten. Uit de analyse van het onderzoek zelf bleek dat het een valide en betrouwbaar meetinstrument is. De afhankelijke variabele *wederkerigheid* bestaat uit de volgende zeven items: binnen dit samenwerkingsverband “zijn de mensen echt in elkaar geïnteresseerd”, “laat men gemakkelijk het achterste van zijn tong zien”, “kan men op elkaar rekenen als een instelling een probleem heeft”, “is het niet moeilijk om openhartig te zijn”, “wordt er voor gezorgd dat iedereen aan bod komt”, “is het een vanzelfsprekendheid dat u uw

idee inbrengt, een volgende keer is het een ander die iets inbrengt", "is er begrip voor het door u ingebrachte dilemma". Deze items werden gemeten aan de hand van een 7-puntsschaal: (1) 'Helemaal mee oneens' tot (7) 'Helemaal mee eens'. De interne consistentie van het meetinstrument is voldoende, de Cronbachs alpha is namelijk 0,67. Deze zeven items meten in welke mate een individu wederkerigheid ervaart in het samenwerkingsverband. Een nieuwe schaal is gecreëerd waarbij het gemiddelde van de zeven items is genomen. Deze schaal loopt van (1) 'geen wederkerigheid' tot (7) 'heel veel wederkerigheid'.

De variabele *succes van het samenwerkingsverband* wordt gemeten aan de hand van zes stellingen (zie Appendix A vraag 9.1 t/m 9.6). Het onderzoek van Zuidersma (2012) meet ook het succes van een samenwerkingsverband. Dit wordt gedaan aan de hand van deze zes items. Zuidersma had dit meetinstrument echter niet theoretisch onderbouwd. Omdat uit het onderzoek van Zuidersma (2012) uiteindelijk bleek dat het een valide meetinstrument is om het succes van een samenwerkingsverband te bepalen en er geen ander wetenschappelijk gevalideerd meetinstrument gevonden is voor het meten van het succes van een samenwerkingsverband is in dit onderzoek ook gebruik gemaakt van deze items. Daarnaast hebben de items veel betrekking op de situatie van het samenwerkingsverband in dit onderzoek omdat het onderzoek van Zuidersma (2012) plaatsvond in vergelijkbare samenwerkingsverbanden. De afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband* bestaat uit de volgende zes items: binnen dit samenwerkingsverband " werken de verschillende instellingen goed samen", "ik ben tevreden over de inhoud van de werkveldbijeenkomsten over de BPV-wijzer", "ik ben tevreden over het eindproduct van dit samenwerkingsverband, de BPV-wijzer", "ik ben tevreden over de examens, zoals geformuleerd in de BPV-wijzer", "ik ben tevreden over de rol van de beoordelaar in de BPV-wijzer", "ik ben tevreden over de gebruiksvriendelijkheid van de formulieren". Deze items werden gemeten aan de hand van een 7-puntsschaal: (1) 'Helemaal mee oneens' tot (7) 'Helemaal mee eens'. De interne consistentie van het meetinstrument is voldoende, de Cronbachs alpha is namelijk 0,80. Deze zes items meten in welke mate een individu het succes van het netwerk ervaart in het samenwerkingsverband. Een nieuwe schaal is gecreëerd waarbij het gemiddelde van de zes items is genomen. Deze schaal loopt van (1) 'geen succes' tot (7) 'heel veel succes'.

3.4.2. Operationalisatie van de onafhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabele *elkaar weten te bereiken* is gemeten aan de hand van vier stellingen (zie Appendix A vraag 10.1 t/m 10.4). Het meetinstrument komt van het onderzoek

van Zuidersma (2012). In haar proefschrift *Wederkerigheidspatronen in regionale samenwerkingsverbanden* (2012) beschrijft Zuidersma hoe het meetinstrument, bestaande uit vier items, tot stand is gekomen. De leden uit de samenwerkingsverbanden hebben verschillende manieren om elkaar te kunnen bereiken. Digitaal (mail, website, etc.), telefonisch, een afspraak maken om of bij elkaar binnen te lopen. De verschillende items meten in welke mate de respondenten ervaren dat ze met elkaar kunnen communiceren op deze manier. De onafhankelijke variabele *elkaar weten te bereiken* bestaat uit de volgende vier items: binnen dit samenwerkingsverband is het makkelijk om "digitaal te communiceren via de website of e-mail contact", "bij elkaar binnen te lopen", "een extra afspraak te maken", "een telefonische afspraak te maken". Deze items werden gemeten aan de hand van een 7-puntsschaal: (1) 'Helemaal mee oneens' tot (7) 'Helemaal mee eens'. De interne consistentie van het meetinstrument is voldoende, de Cronbachs alpha is namelijk 0,79. Deze vier items meten in welke mate een individu ervaart dat men elkaar weet te bereiken in het samenwerkingsverband. Een nieuwe schaal is gecreëerd waarbij het gemiddelde van de vier items is genomen. Deze schaal loopt van (1) 'geen communicatie' tot (7) 'heel veel communicatie'.

De variabele *toekomstperspectief* is gemeten aan de hand van drie stellingen (zie Appendix A vraag 11.1 t/m 11.3). Het meetinstrument voor *toekomstperspectief* komt van het onderzoek van Zuidersma (2012). Dit meetinstrument heeft als antwoordmogelijkheden : 1. Afgebouwd, 2. Gecontinueerd, 3. Verstevigd. De te beantwoorden items waren: "Dit samenwerkingsverband zal in de toekomst", "De samenwerking met de zorginstellingen binnen dit samenwerkingsverband zal in de toekomst worden", "De samenwerking met de opleidingsinstellingen binnen dit samenwerkingsverband zal in de toekomst worden". De interne consistentie van het meetinstrument is voldoende want de Cronbachs Alpha is 0,89. Er is een nieuwe schaal ontwikkeld waarbij het gemiddelde van de drie stellingen is genomen. Deze schaal is: (1) 'samenwerkingsverband wordt afgebouwd', (2) 'samenwerkingsverband wordt gecontinueerd', (3) 'samenwerkingsverband wordt versterkt'.

De variabele *onderlinge afhankelijkheid* is gemeten aan de hand van twee vragen (zie Appendix A vraag 12.A en vraag 12.B). Vraag 12.A meet in hoeverre de leden met de instellingen uit het samenwerkingsverband contact hebben buiten het samenwerkingsverband van de BPV-wijzer om. Vraag 12.B meet met in hoeverre de leden andere samenwerkingsverbanden hebben met de andere instellingen, naast het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Dit meetinstrument voor *onderlinge afhankelijkheid* komt van het onderzoek van Zuidersma (2012). Het meet in welke mate de

leden afhankelijk zijn van andere instellingen en leden buiten het onderzochte samenwerkingsverband om. Er is een nieuwe variabele ontwikkeld, waarbij het aantal instellingen waarmee contact is en het aantal instellingen waarmee een samenwerkingsverband bestaat (naast degene rondom de BPV-wijzer) bij elkaar is opgeteld. Deze nieuwe variabele heet *onderlinge afhankelijkheid* en geeft het aantal instellingen waarmee contact is en/of een samenwerkingsverband is.

De variabele *meerlagigheid* is gemeten aan de hand van een vraag (zie Appendix A vraag 13.A.). Het meet in hoeverre leden elkaar tegenkomen in zowel formele als informele settingen. Het instrument komt van het onderzoek van Zuidersma (2012). Het meet in welke mate de leden elkaar tegenkomen in een andere setting dan het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. De mate waarin de leden elkaar bij verschillende structurele overlegvormen (formeel) of niet structurele ontmoetingen (informeel) tegenkomen zegt iets over de *meerlagigheid*. De variabele meerlagigheid bestaat uit een item: "Hoeveel van de leden komt u tegen in een setting (zowel formeel als informeel) buiten dit samenwerkingsverband?" Dit item kon beantwoord worden met vier verschillende antwoorden: 1. '0 leden', 2. '1-5 leden', 3. '6-10 leden' en 4. 'meer dan 10 leden'. Er is van deze variabele een dummy variabele gemaakt zodat deze meet of een respondent geen contact heeft met leden (0) of dat de respondent wel met andere leden contact heeft buiten het samenwerkingsverband om (1).

De variabele *vertrouwen* is gemeten aan de hand van vijf stellingen (zie Appendix A vraag 14.1 t/m 14.5). Het meetinstrument voor *vertrouwen* komt van het onderzoek van Zaheer, McEvily et al. (1998). In diens onderzoek *Does Trust Matter? Exploring the effects of Interorganizational and Interpersonal Trust on Performance* (1998) beschrijven zij hoe het meetinstrument tot stand is gekomen. Ze hebben gebruik gemaakt van een bestaand en gevalideerd, door experts en een pilotstudy gevalideerd meetinstrument van Rempel en Holmes (1986). Dit meetinstrument meet de mate van vertrouwen in hechte, persoonlijke relaties die plaats vinden in groepsverband in plaats van het algemene vertrouwen in de mensen van de gehele samenleving. Niet alle vragen over vertrouwen in dit onderzoek waren toepasbaar op het concept vertrouwen in dit onderzoek en zodoende zijn enkele items, gaande over interorganizational trust, uit het meetinstrument weggelaten. De onafhankelijke variabele vertrouwen bestaat uit de volgende 5 items:" Andere leden maken misbruik van de samenwerking ten koste van mij of mijn organisatie", "Bij de meeste leden van het samenwerkingsverband kan je er op rekenen dat ze doen wat ze zeggen", "De andere leden stoppen net zoveel moeite in de samenwerking als ik dat doe", "Ik heb vertrouwen in de

andere leden dat ze mijn belangen in acht nemen, zelfs als dit voor hen kosten met zich meebrengt", "De meeste leden binnen dit samenwerkingsverband zijn te vertrouwen".
Deze items werden gemeten aan de hand van een 7-puntsschaal: (1) 'Helemaal mee oneens' tot (7) 'Helemaal mee eens'. De interne consistentie van het meetinstrument is voldoende, de Cronbachs alpha is namelijk 0,83. Deze vijf items meten in welke mate een individu vertrouwen in andere leden in het netwerk heeft. Een nieuwe schaal is gecreëerd waarbij het gemiddelde van de acht items is genomen. Deze schaal loopt van (1) 'geen vertrouwen' tot (7) 'heel veel vertrouwen'.

3.4.3. De controlevariabelen

Er wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee controlevariabelen, *geslacht* en *opleidingsniveau*. Door controlevariabelen toe te voegen wordt de accuraatheid van het onderzoek hoger. Door te controleren wat de invloed is van deze variabelen wordt er rekening gehouden met de invloed hiervan op het verband tussen de onafhankelijke- en afhankelijke variabelen. Het is mogelijk dat de effecten die worden gevonden tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen eigenlijk verklaard worden door de controle variabelen. Er wordt hieronder kort aangegeven hoe deze variabelen zijn geoperationaliseerd en wat voor mogelijke invloed ze hebben op het effect tussen onafhankelijke en afhankelijke variabelen.

Geslacht. Er wordt gecontroleerd voor het geslacht van de respondenten, omdat uit eerder onderzoek blijkt dat vrouwen sneller wederkerigheidgedrag ervaren dan mannen. Er is hiervoor een variabele aangemaakt met (1) vrouw en (2) man.

Opleidingsniveau. Er wordt gecontroleerd voor het opleidingsniveau van een respondent, omdat uit eerder onderzoek blijkt dat hoger opgeleiden minder wederkerigheidgedrag ervaren dan lager opgeleiden individuen. Er is hiervoor de variabele *Watishethoogsteopleidingsniveaudatuheeftafgerond?* aangemaakt met als antwoordcategorieën (1) 'Basisonderwijs', (2) 'Middelbaarberoepsonderwijs', (3) 'Hogerberoepsonderwijs' en (4) 'Wetenschappelijkonderwijs'.

3.5. Missende waarden in de dataset

Het was voor de respondenten niet mogelijk om de online survey op te sturen zonder een antwoord gegeven te hebben om alle vragen die verplicht waren. Het was echter wel mogelijk voor een respondent om bij sommige items te beantwoorden met 'Weet ik niet/n.v.t.'. Deze waardes zijn uiteindelijk als missende waarden in de dataset terecht gekomen.

SPSS selecteert zelf automatisch voor *listwise deletion*, op deze manier worden alleen die respondenten meegenomen in de analyse die antwoord hebben gegeven op alle items die

bij de analyse worden betrokken. Er is voor deze manier van omgaan met missende data gekozen, omdat slechts drie respondenten niet alle items hebben ingevuld in de dataset. Het uiteindelijke aantal respondenten in de dataset dat is meegenomen in de analyse is 57. Dus 95% van de oorspronkelijke respondenten wordt meegenomen in de analyse.

3.6. Beschrijving analyse-opzet en modelassumpties

Eerst zal gekeken worden naar de beschrijvende statistieken van de dataset en vervolgens zal gekeken worden naar de correlaties tussen de verschillende variabelen. De eerste hypothese "*Hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in een samenwerkingsverband, hoe groter het succes is van dit samenwerkingsverband ervaren wordt*" wordt getoetst in een lineaire regressie (model 1 en model 2). De invloed van de variabele *wederkerigheid* op de variabele *succes van het samenwerkingsverband* wordt getoetst in model 1 en in model 2 worden vervolgens de controlevariabelen *geslacht* en *opleidingsniveau* toegevoegd.

Hypotheses 2 t/m 6 uit dit onderzoek zullen ook worden getoetst aan de hand van een lineaire regressie, echter is bij deze modellen de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag*. De invloed van de onafhankelijke variabelen op de variabele *wederkerigheidsgedrag* wordt zal eerst worden bekeken in modellen 3 t/m 12 om vervolgens in modellen 13 & 14 de hypotheses te gaan toetsen. Eerst zal in model 3 t/m 12 per onafhankelijke variabele (*elkaar weten te bereiken, meerlagigheid, onderlinge afhankelijkheid, toekomstperspectief & vertrouwen*) worden gemeten wat het effect is op de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag*. De controle variabelen *geslacht* en *opleidingsniveau* zullen hierbij meegenomen worden. In model 14 zal een analyse uitgevoerd worden waarbij hypothese 2 t/m 6 getoetst worden.

Voordat een regressieanalyse uitgevoerd mag worden moet gecontroleerd worden of aan de verschillende modelassumpties voldaan wordt. De verschillende modelassumpties zijn: onafhankelijke waarnemingen, lineariteit, homoscedasticiteit en normale verdelingen van de residuen (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2011). Verder zal er gekeken worden of er sprake is van multicollineariteit. Aan alle assumpties voor een regressieanalyse is voldaan en er vindt geen multicollineariteit plaats (zie appendix C).

4. Resultaten

Eerst zullen de beschrijvende statistieken gegeven worden van de verschillende variabelen in dit onderzoek. Vervolgens zullen, aan de hand van de bivariate statistieken, de correlaties tussen de variabelen in dit onderzoek worden weergegeven en beschreven om de samenhang tussen de verschillende variabelen te verkennen. Uiteindelijk zullen de hypotheses worden getoetst, ieder aan de hand van een eigen tabel en in model 14.

4.1. Beschrijvende statistieken

In tabel twee zijn de beschrijvende statistieken weergegeven van de variabelen in dit onderzoek. Het eerste dat opvalt is dat er meer vrouwen (83,3%) dan mannen in de dataset aanwezig zijn, dit kan verklaard worden omdat ook in de onderzoekspopulatie veel meer vrouwen dan mannen aanwezig zijn. Het gemiddelde *opleidingsniveau* van de respondenten is zoals te verwachten is ($\bar{x}$ = 2,68; *SD* = 0,59). Er is gezien de standaarddeviatie (0,59) sprake van een groot verschil in opleidingsniveau tussen de verschillende leden van het samenwerkingsverband. Bij de variabele *onderlinge afhankelijkheid* valt op dat er een flink verschil is tussen het maximum (34 contacten) en het minimum (0 contacten) en ook dat de standaarddeviatie (7,98) erg groot is. Dit betekent dat er veel verschil is tussen de respondenten in de hoeveelheid contacten en samenwerkingsverbanden die ze hebben met andere instellingen. Verder valt op dat het gemiddelde van de variabele *wederkerigheidsgedrag* hoog is ($\bar{x}$ = 4,46; *SD* = 0,68). Dit betekend dat er gemiddeld gezien veel wederkerigheidsgedrag wordt ervaren in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Als laatste valt op dat zowel de variabele *vertrouwen* ($\bar{x}$ = 4,67; *SD* = 0,81) als de variabele *succes van het samenwerkingsverband* ($\bar{x}$ = 4,49; *SD* = 0,91) een hoog gemiddelde hebben. Dit betekend dat er sprake is van veel vertrouwen in het samenwerkingsverband en dat het gemiddeld gezien als succesvol wordt ervaren.

Tabel 2. Beschrijving van de in de analyse opgenomen variabelen: gemiddelde (standaarddeviatie), minimum- en maximumwaarde en totaal aantal respondenten

Variabele	*Gemiddelde (standaarddeviatie)*[a]	*Minimum*	*Maximum*	*N* totaal
Wederkerigheidsgedrag [b]	4,46 (0,68)	3	6	57
Succes van het samenwerkingsverband [c]	4,49 (0,91)	2	6	57
Elkaar weten te bereiken [d]	4,09 (1,01)	1	6	57
Toekomstperspectief [e]	2,33 (0,58)	1	3	57
Onderlinge afhankelijkheid[f]	8,98 (7,98)	0	34	60
Meerlagigheid (0= geen contact; 1=wel contact)	31,7% geen contact 68,3% wel contact			60
Vertrouwen [g]	4,67 (0,81)	3	7	57
Geslacht (1=vrouw; 2=man)	83,30% vrouw 16,70% man			60
Opleidingsniveau	2,68 (0,59)	2	4	60

[a] Nominale variabelen zijn vermeld in percentages. [b] Deze variabele is het gemiddelde van zeven items. [c] Deze variabele is het gemiddelde van zes items. [d] Deze variabele is het gemiddelde van vier items. [e] Deze variabele is het gemiddelde van drie items. [f] Deze variabele is de optelling van twaalf items. [g] Deze variabele is het gemiddelde van vijf items.

4.2. Bivariate statistieken

Met de bivariate statistieken wordt de samenhang tussen de variabelen weergegeven aan de hand van correlaties. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de correlaties tussen de onafhankelijke- en afhankelijke variabelen, maar ook de correlaties tussen de onafhankelijke- en controlevariabelen. Significante correlatie tussen de twee laatst genoemde variabelen kan wijzen op multicollineariteit. De onafhankelijke variabelen en/of de controlevariabelen verklaren dan dezelfde variantie in de afhankelijke variabelen. Hierdoor zal het toevoegen van variabelen aan het model niet leiden tot het meer verklaren van variantie. In Appendix C wordt hier dieper op in gegaan, er vindt uiteindelijk geen multicollineariteit plaats.

In tabel drie zijn de correlaties tussen de verschillende variabelen weergegeven. Wat meteen opvalt is dat er een sterk significante positieve correlatie bestaat tussen de afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband* en de variabele *wederkerigheidsgedrag* (r=0,48; p<0,01). Er is dus sprake van een sterk lineair verband tussen deze twee variabelen in dit onderzoek. Leden die veel wederkerigheidsgedrag ervaren in het samenwerkingsverband ervaren over het algemeen ook meer succes van het samenwerkingsverband. Wat verder opvalt is dat de variabele *elkaar weten te bereiken* sterk significant correleert met de variabele *wederkerigheidsgedrag* (r=0,46; p<0,01). Uit deze gegevens blijkt dus dat er een verband bestaat tussen de mate waarin men elkaar kan bereiken

en de mate van wederkerigheidsgedrag dat ervaren wordt. Daarnaast correleert ook de variabele *toekomstperspectief* significant met de variabele *wederkerigheidsgedrag* (r=0,38; p<0,01). Er is dus ook een positief lineaire verband in dit onderzoek tussen de mate waarin een respondent toekomst ziet in de samenwerking en de mate waarin wederkerigheidsgedrag wordt ervaren. Verder correleert de variabele *vertrouwen* zowel significant positief met de variabele *wederkerigheidsgedrag* (r=0,50; p<0,01) als met de afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband* (r=0,26; p<0,05). Leden die veel vertrouwen hebben in de andere leden en/of andere instellingen in dit samenwerkingsverband ervaren over het algemeen ook meer wederkerigheidsgedrag en succes in het samenwerkingsverband. Het valt ook op dat de variabele *opleidingsniveau* significant negatief correleert met de variabele *wederkerigheidsgedrag* (r=-0,33; p<0,05). Mensen met een hoger opleidingsniveau ervaren in dit samenwerkingsverband over het algemeen minder wederkerigheidsgedrag.

Ook bestaat er een significante positieve correlatie tussen enkele onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen. *Elkaar weten te bereiken* en *toekomstperspectief* is sterk positief met elkaar gecorreleerd (r=0,39; p<0,01). Daarbij is de variabele *toekomstperspectief* ook sterk positief gecorreleerd met de variabele *vertrouwen* (r=0,40; p<0,01). De onafhankelijke variabele *meerlagigheid* is positief gecorreleerd met de onafhankelijke variabele *onderlinge afhankelijkheid* (r=0,52; p<0,01). Mensen die veel contacten hebben met andere leden uit buiten het samenwerkingsverband om hebben over het algemeen ook meer contact met andere instellingen buiten het samenwerkingsverband om. Als laatste valt op dat de onafhankelijke variabele *vertrouwen* ook sterk positief gecorreleerd is met de onafhankelijke variabele *meerlagigheid* (r=0,41; p<0,01). De respondenten die contact hadden met andere leden buiten het samenwerkingsverband om hebben over het algemeen ook meer vertrouwen in andere leden en instellingen van het samenwerkingsverband. Deze onderlinge correlaties zouden kunnen wijzen op multicollineariteit, echter zoals eerder vermeld is er geen sprake van multicollineariteit want de VIF waarden blijven onder twee. Dit betekent dat bij geen enkele variabele meer dan 50% van de variantie verklaard wordt door de andere variabelen (zie Appendix C).

Tabel 3. Correlaties tussen de variabelen

	1. Succes van samen-werkingsverband	2. Wederkerig-heidsgedrag	3. Elkaar weten te bereiken	4. Toekomstperspectief	5. Onderlinge afhankelijkheid	6. Meerlagigheid	7. Vertrouwen	8. Geslacht	9. Opleidingsniveau
1. Succes van het samenwerkingsverband	-								
2. Wederkerigheidsgedrag	0,47**	-							
3. Elkaar weten te bereiken	0,19	0,46**	-						
4. Toekomstperspectief	0,23	0,38**	0,39**	-					
5. Onderlinge afhankelijkheid	0,00	0,09	0,23	0,22	-				
6. Meerlagigheid	0,14	0,21	0,13	0,25	0,52**	-			
7. Vertrouwen	0,26*	0,50**	0,17	0,40**	0,26	0,41**	-		
8. Geslacht	0,00	-0,17	-0,04	-0,19	-0,17	-0,08	-0,21	-	
9. Opleidingsniveau	-0,09	-0,33*	-0,20	-0,14	-0,08	0,06	-0,11	0,09	-

*significant bij p<0,05, ** significant bij p<0,01; N is 57; Tweezijdige toets

4.3. Hypothesetoetsing

De zes hypotheses die zijn opgesteld aan de hand van de theorie in paragraaf 2.1 t/m 2.6 zijn getoetst door middel van een lineaire regressie analyse. De resultaten van de regressie zijn weergegeven in tabel vier tot en met veertien.

Tabel vier bevat twee modellen die zijn opgebouwd door de verschillende variabelen stapsgewijs toe te voegen aan de analyse. In model 1 en 2 is de eerste hypothese getoetst. De eerste hypothese is: "*Hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in een samenwerkingsverband, hoe groter het succes van dit samenwerkingsverband ervaren wordt*". Het verband tussen de onafhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* en de afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband* wordt getoetst in model 1. Uit de toets blijkt dat tussen de twee variabelen een sterk significant positief verband bestaat (b=0,62; p<0,00). De verklaarde variantie in dit model is 20 procent (R^2 Adjusted= 0,20). In model 2 zijn vervolgens de controlevariabelen *geslacht* en *opleidingsniveau* toegevoegd. In dit model blijft het verband tussen de onafhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* en de afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband* sterk significant en positief (b=0,67; p<0,00). Het toevoegen van de controlevariabelen heeft zelfs tot gevolg dat de b-waarde een klein beetje toeneemt. Zowel *geslacht* (b=0,20; *ns*) als *opleidingsniveau* (b=0,11; *ns*) hebben geen significant verband met de afhankelijke variabele *succes van het samenwerkingsverband*. Uit de gegevens van dit onderzoek kan beargumenteerd worden dat hoe meer mensen wederkerigheidsgedrag ervaren in een samenwerkingsverband des te meer succesvol ze dit samenwerkingsverband zullen ervaren. Of men man of vrouw is en hoog of laag opgeleid heeft vervolgens geen effect op het ervaren succes van het samenwerkingsverband. Door het toevoegen van de controlevariabelen in model 2 is de verklaarde variantie afgenomen naar 19 procent (R^2 Adjusted= 0,19). Modellen 1 en 2 ondersteunen de eerste hypothese: "*Hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in een samenwerkingsverband, hoe groter het succes van dit samenwerkingsverband ervaren wordt*".

Tabel 4. Resultaten multipele regressieanalyse met *succes van het samenwerkingsverband* als afhankelijke variabele, *wederkerigheidsgedrag* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 1 Met de onafhankelijke variabele			Model 2 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	1,73	0,72	0,02	0,98	1,15	0,39
Wederkerigheidsgedrag	0,62	0,16	0,00	0,67	0,17	0,00
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				0,20	0,29	0,49
Opleidingsniveau				0,11	0,20	0,60
R^2 Adjusted		0,20			0,19	
F Change					0,40	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Tabel vijf bevat twee modellen waarin de tweede hypothese wordt getoetst. De tweede hypothese is: "*De aanwezigheid van meerlagigheid in een samenwerkingsverband zorgt voor het ervaren van meer wederkerigheidsgedrag*". Het verband tussen de onafhankelijke variabele *meerlagigheid* en de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* wordt eerst getoetst in model 3. Uit de toets blijkt dat tussen de twee variabelen geen significant verband bestaat (*b*=0,32; *ns*). Een p-waarde van 0,11 geeft echter wel aan dat er enigszins sprake lijkt te zijn van een effect, maar dat dit net niet significant is. In model 4 zijn vervolgens de controlevariabelen toegevoegd. In dit model blijft het verband tussen de onafhankelijke variabele *meerlagigheid* en de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* niet significant (*b*= 0,34; *ns*). Het toevoegen van de controlevariabelen heeft wel tot gevolg dat de p-waarde 0,07 wordt. Dit betekent dat uit de cijfers geconcludeerd kan worden dat de aanwezigheid van meerlagigheid in een samenwerkingsverband geen significant effect heeft op het ervaren van wederkerigheidsgedrag en dat de tweede hypothese verworpen kan worden. De controlevariabele *geslacht* (*b*=-0,20; *ns*) heeft geen significant verband met de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag*, maar de controle variabele *opleidingsniveau* (*b*=-0,40; *p*=0,01) heeft wel een sterk significant negatief effect op *wederkerigheidsgedrag*. Het maakt dus niet uit of een men man of vrouw is, maar uit de cijfers blijkt wel dat hoe hoger een individu is opgeleid hoe minder wederkerigheidsgedrag deze zal ervaren. Door het toevoegen van de controlevariabelen in model 4 is de verklaarde variantie toegenomen naar 14 procent (R^2 Adjusted= 0,14). Modellen 3 en 4 ondersteunen de tweede hypothese niet.

Tabel 5. Resultaten multipele regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, *meerlagigheid* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 3 Met de onafhankelijke variabele			Model 4 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	4,24	0,16	0,00	5,53	0,47	0,00
Meerlagigheid	0,32	0,20	0,11	0,34	0,19	0,07
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,20	0,22	0,37
Opleidingsniveau				-0,40	0,15	0,01
R^2 Adjusted		0,03			0,14	
F Change					4,44	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Tabel 6. Resultaten multipele regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, *onderlinge afhankelijkheid* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 5 Met de onafhankelijke variabele			Model 6 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	4,38	0,14	0,00	5,69	0,50	0,00
Onderlinge afhankelijkheid	0,01	0,01	0,51	0,00	0,01	0,74
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,24	0,23	0,32
Opleidingsniveau				-0,37	0,15	0,02
R^2 Adjusted		-0,10			0,08	
F Change					3,77	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Tabel zes bevat twee modellen waarin de derde hypothese wordt getoetst. De derde hypothese luidt: "*Hoe meer de leden van een samenwerkingsverband onderlinge afhankelijkheid ervaren, hoe meer wederkerigheidsgedrag er wordt ervaren*". Het verband tussen de onafhankelijke variabele *onderlinge afhankelijkheid* en de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* wordt eerst getoetst in model 5. Uit de toets blijkt dat tussen de twee variabelen geen significant verband bestaat (*b*=0,01; *ns*). In model 6, na het toevoegen van de controlevariabelen, is het verband tussen de variabele *onderlinge afhankelijkheid* en *wederkerigheidsgedrag* ook niet significant aanwezig. Er kan dus, op basis van deze toets,

worden gesteld dat het hebben van onderlinge afhankelijkheid geen effect heeft op het ervaren van wederkerigheidsgedrag en dat hypothese 3 kan worden verworpen.

Tabel 7. Resultaten multipele regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, *toekomstperspectief* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 7 Met de onafhankelijke variabele			Model 8 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	3,41	0,36	0,00	4,62	0,62	0,00
Toekomstperspectief	0,45	0,15	0,00	0,38	0,15	0,01
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,15	0,22	0,50
Opleidingsniveau				-0,33	0,15	0,03
R^2 Adjusted		0,13			0,18	
F Change					2,94	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Tabel zeven bevat twee modellen waarin de vierde hypothese wordt getoetst. De vierde hypothese luidt: "*Naarmate leden meer toekomstperspectief hebben in een samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt*". Het verband tussen de onafhankelijke variabele *toekomstperspectief* en de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* wordt eerst in model 7 getoetst. Uit deze toets blijkt dat tussen de twee variabelen een sterk significant positief verband bestaat (b=0,45; p<0,00). De verklaarde variantie in dit model is 13 procent (R^2 Adjusted= 0,13). In model 8 zijn vervolgens de controlevariabelen toegevoegd en ook in dit model blijft het verband tussen de onafhankelijke variabele *toekomstperspectief* en afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag* sterk significant en positief (b=0,38; p=0,01). Uit de gegevens van dit onderzoek kan dus beargumenteerd worden dat hoe meer toekomstperspectief een individu heeft in samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren wordt in dit samenwerkingsverband. Modellen 7 en 8 ondersteunen de vierde hypothese: "*Naarmate leden meer toekomstperspectief hebben in een samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt".*

Tabel 8. Resultaten multipele regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, *Elkaar weten te bereiken* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 9 Met de onafhankelijke variabele			Model 10 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	3,18	0,34	0,00	4,35	0,59	0,00
Elkaar weten te bereiken	0,31	0,08	0,00	0,28	0,08	0,00
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,24	0,21	0,26
Opleidingsniveau				-0,28	0,14	0,05
R^2 Adjusted		0,20			0,25	
F Change					2,92	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Hypothese vijf is getoetst en de resultaten zijn te zien in tabel 8. Hypothese zes luidt: "*Hoe beter men elkaar kan bereiken, hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren wordt.*". Uit tabel 8 kan in model 9 worden afgelezen dat er sprake is van een sterk significant positief effect van *het elkaar weten te bereiken* op *wederkerigheidsgedrag* (*b*=0,31; *p*=0,00). In model 9 verklaart *het elkaar weten te bereiken* 20 procent van de variantie bij de variabele *wederkerigheidsgedrag* (R^2 Adjusted= 0,20). Na het toevoegen van de controlevariabelen is het effect van *het elkaar weten te bereiken* op *wederkerigheidsgedrag* in model 10 nog steeds significant positief (*b*=0,28; *p*<=0,00). Model 10, waarbij alle controlevariabelen zijn toegevoegd, verklaart uiteindelijk 25 procent van de variantie bij de variabele *wederkerigheidsgedrag* (R^2 Adjusted= 0,25). Met elk punt dat een respondent hoger scoort op de mate waarin hij de andere leden in het netwerk kan bereiken wordt er 0,28 hoger gescoord op de mate van ervaren wederkerigheidsgedrag. De vijfde hypothese wordt door modellen 9 en 10 ondersteund. Hoe beter men elkaar kan bereiken in een samenwerkingsverband hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren zal worden in dit samenwerkingsverband.

Tabel 9. Resultaten multipele regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, *vertrouwen* als onafhankelijke variabele en *geslacht* en *opleidingsniveau* als controlevariabelen. [a]

	Model 11 Met de onafhankelijke variabele			Model 12 Met de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen		
	b[b]	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	2,50	0,47	0,00	3,64	0,68	0,00
Vertrouwen	0,42	0,01	0,00	0,38	0,01	0,00
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,09	0,21	0,68
Opleidingsniveau				-0,33	0,14	0,02
R^2 Adjusted		0,23			0,29	
F Change					3,12	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

Hypothese zes is getoetst aan de hand van model 11 en 12 in tabel 9. Hypothese zes luidt als volgt: "*Hoe meer vertrouwen individuen in elkaar hebben, hoe meer wederkerigheid er ervaren wordt.*" Uit model 11 kan worden afgelezen dat er sprake is van een sterk significant positief effect van *vertrouwen* op *wederkerigheidsgedrag* (*b*=0,42; *p*=0,00). In model 11 verklaart *vertrouwen* 23 procent van de variantie bij de variabele *wederkerigheidsgedrag* (R^2 Adjusted= 0,23). Na het toevoegen van de controlevariabelen in model 12 is er nog steeds sprake van een sterk significant positief effect (*b*=0,38; *p*=0,00) van de onafhankelijke variabele *vertrouwen* op de afhankelijke variabele *wederkerigheidsgedrag*. Model 12 verklaart uiteindelijk 29 procent van de variantie bij de variabele *wederkerigheidsgedrag* (R^2 Adjusted= 0,29). Hypothese zes wordt door modellen 11 en 12 ondersteund. Op basis van de gegevens van dit onderzoek kan gesteld worden dat hoe meer vertrouwen de leden van het samenwerkingsverband in elkaar hebben hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren zal worden.

In modellen 13 en 14 van tabel 10 worden de effecten van alle onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen op *wederkerigheidsgedrag* tegelijk getoetst. Hierbij valt meteen op dat in model 13 de onafhankelijke variabele *toekomstperspectief*, die eerder in model 7 en 8 een significant positief effect had op *wederkerigheidsgedrag*, na het toevoegen van alle andere onafhankelijke variabelen geen significant effect meer heeft op *wederkerigheidsgedrag (b*=0,17; *ns*). Ook na het toevoegen van de controlevariabelen in model 14 blijft het effect van *toekomstperspectief* op *wederkerigheidsgedrag* niet significant. Dit betekend dat hypothese vier: "*Naarmate leden meer toekomstperspectief zien in een samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag ervaren zal worden*" uiteindelijk

toch verworpen wordt door model 14, ondanks dat model 8 deze hypothese nog ondersteunde. Hypothese vijf en hypothese zes die werden ondersteund in de voorgaande modellen (model 10 en model 12 red.) worden ook ondersteund in model 13 en 14. Zowel *elkaar weten te bereiken* (*b*=0,19; *p*=0,03) als *vertrouwen ((b*=0,25; *p*=0,03) hebben een significant positief effect op *wederkerigheidsgedrag.* Het uiteindelijke model waarin alle determinanten van *wederkerigheidsgedrag* verwerkt zijn en de controlevariabelen verklaard 34 procent van de variantie in *wederkerigheidsgedrag (*R^2 Adjusted= 0,34).

Tabel 10. Resultaten multivariate regressieanalyse met *wederkerigheidsgedrag* als afhankelijke variabele, de vijf determinanten voor wederkerigheidsgedrag als primaire onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen. [a]

	Model 13 Met alle vijf de onafhankelijke variabelen			Model 14 Met de onafhankelijke en de controle variabelen		
	b	*SE*	*p*	*b*	*SE*	*p*
Intercept	1,95	0,49	0,00	3,14	0,72	0,00
Elkaar weten te bereiken	0,21	0,09	0,02	0,19	0,09	0,03
Toekomstperspectief	0,17	0,15	0,28	0,13	0,15	0,39
Onderlinge afhankelijkheid	-0,01	0,01	0,33	-0,01	0,01	0,20
Meerlagigheid (0=geen contact; 1=wel contact)	0,10	0,21	0,62	0,19	0,20	0,36
Vertrouwen	0,28	0,12	0,02	0,25	0,11	0,03
Geslacht (1=vrouw; 2=man)				-0,14	0,20	0,51
Opleidingsniveau				-0,29	0,13	0,04
R^2 Adjusted		0,30			0,34	
F Change		5,89			2,63	
N		57			57	

[a] Tweezijdige getoetst; [b] Dit zijn de niet-gestandaardiseerde bèta coëfficiënten

5. Conclusie & Discussie

Dit onderzoek heeft in de context van een publiek samenwerkingsverband gekeken naar het effect van wederkerigheidsgedrag op het succes van een samenwerkingsverband. De aanleiding voor dit onderzoek was dat publieke instellingen in de huidige netwerkmaatschappij steeds vaker samenwerken aan een gemeenschappelijk doel in de vorm van een samenwerkingsverband en dat de overheid gemeenten aanspoort om ondersteuning te bieden bij het opzetten van deze samenwerkingsverbanden (VNG, 2015; Plasterk, 2014). Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat wederkerigheidsgedrag een belangrijke rol kan spelen in het succes van een samenwerkingsverband (Zuidersma, 2012). De hoofdvraag die centraal stond in dit onderzoek was: "*Wat is het effect van wederkerigheidsgedrag op het succes van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer van NetwerkZON en welk effecten hebben de determinanten, die voortkomen uit de literatuur, op wederkerigheidsgedrag in het samenwerkingsverband?*" In dit hoofdstuk worden de bevindingen van dit onderzoek besproken. Wat zijn deze bevindingen, wat betekenen deze voor zowel de wetenschap als voor het beleid van de samenwerkingsverbanden? Vervolgens worden de beperkingen van het onderzoek besproken en suggesties gegeven voor vervolgonderzoek. Daarna zal dit hoofdstuk afsluiten met enkele beleidsaanbevelingen voor het opzetten en verbeteren van publieke samenwerkingsverbanden.

5.1 Conclusie

Het ervaren van wederkerigheidsgedrag leidt tot het ervaren van meer succes in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Er kan op basis van de gegevens van dit onderzoek gesteld worden dat leden, die wederkerigheidsgedrag ervaren van andere leden, het samenwerkingsverband als meer succesvol ervaren. De verklaringen, dat wederkerigheidsgedrag het succes van een samenwerkingsverband verbetert, die gevonden zijn in de literatuur worden hiermee ondersteund. Een samenwerkingsverband is beter in staat gezamenlijke problemen op te lossen of doelen te bereiken als wederkerigheid plaatsvindt (Trivers, 1971). Dit komt doordat de leden in het samenwerkingsverband elkaar dan ondersteunen en dat problemen worden gedeeld. Zodra dit gedrag wordt uitgevoerd is het makkelijker om gezamenlijke doelen te bereiken. Men kan van elkaar leren en de leden staan dan voor elkaar klaar (de Vos, 2004; Zuidersma, 2012). Een samenwerkingsverband waar wederkerigheidsgedrag voorkomt is daadwerkelijk gericht op het samenwerken en is hierdoor

succesvoller dan een samenwerkingsverband waar geen wederkerigheidsgedrag voorkomt (Kahan, 2003).

Meerlagigheid zorgt er niet voor dat er meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Er kan op basis van de gegevens van dit onderzoek niet worden gesteld dat een lid die andere leden ook kent en tegenkomt in andere settingen daadwerkelijk meer wederkerigheidsgedrag ervaart. Er is wel enige ondersteuning gevonden voor een positief effect van meerlagigheid op wederkerigheidsgedrag, maar dit effect is niet hard genoeg om daadwerkelijk van een significant positief effect te spreken. De verklaringen die gevonden zijn in de literatuur, dat meerlagigheid in een groep leidt tot meer wederkerigheidsgedrag, worden dus op basis van de gegevens uit dit onderzoek niet ondersteund. Meerlagigheid zorgt er, in dit onderzoek, dus niet voor dat de toegankelijkheid van het aanbieden of ontvangen van hulp toeneemt. Hierdoor neemt de mate van wederkerigheidsgedrag ook niet toe. Meerlagigheid is wel verbonden onderlinge afhankelijkheid. Hoe meer de leden elkaar tegenkomen in verschillende settingen hoe vaker ze ook een gemeenschappelijk doel hebben.

Onderlinge afhankelijkheid in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer zorgt er niet voor dat er meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt. Uit de data van dit onderzoek kan niet worden geconcludeerd dat het hebben van meerdere gezamenlijke belangen tussen de leden ervoor zorgt dat er meer wederkerigheidsgedrag plaatsvind. De verklaring uit de literatuur dat het hebben van meerdere gezamenlijke belangen ertoe leidt dat leden meer met elkaar identificeren en hierdoor uiteindelijk meer wederkerigheidsgedrag jegens elkaar gaan vertonen, wordt dus in dit onderzoek niet ondersteund. Groepsidentificatie vindt niet plaats of het heeft geen effect op het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag (de Cremer & van Vugt, 1999; Kollock, 1998; Sethi & Somanathan, 2001).

Verder kan geconcludeerd worden dat toekomstperspectief zeker verbonden is aan het ervaren van wederkerigheidsgedrag. Als naar het effect van toekomstperspectief op ervaren wederkerigheidsgedrag los gekeken wordt, dan blijkt dat toekomstperspectief in een samenwerkingsverband er voor zorgt dat er ook meer wederkerigheidsgedrag ervaren wordt in dit samenwerkingsverband. Echter, er is geen sprake van een daadwerkelijk positief effect van het hebben van toekomstperspectief op het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag in een samenwerkingsverband. Dit komt niet overeen met de literatuur. Eerder onderzoek van Karp et al. (1993) liet namelijk zien dat het hebben van meer toekomstperspectief leidt tot het uitvoeren van meer wederkerigheidsgedrag maar de gegevens van dit onderzoek ondersteunen dit niet.

De mate waarin men elkaar weet te bereiken in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer heeft zeker invloed op de mate waarin wederkerigheidsgedrag ervaren wordt. Er kan op basis van de gegevens van dit onderzoek gesteld worden dat hoe beter men elkaar weet te bereiken in dit samenwerkingsverband, hoe meer wederkerigheidsgedrag er ervaren wordt. De verklaringen die hiervoor gevonden zijn in de literatuur worden hiermee ondersteund. In een samenwerkingsverband waar men elkaar goed weet te bereiken zal de communicatie soepeler verlopen en kan het aanbod beter worden afgestemd op de vraag van hulp. Door de verbeterde communicatie zijn de leden uiteindelijk sneller geneigd om coöperatief gedrag te vertonen (Kraut, Egido en Galegher, 1988; Kollock, 1998).

De laatste bevinding van dit onderzoek is dat hoe meer vertrouwen de leden hebben in de andere leden hoe meer wederkerigheidsgedrag er plaatsvindt. Op basis van de gegevens van dit onderzoek kan gesteld worden dat het hebben van vertrouwen een positief effect heeft op het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag. Hiermee wordt de literatuur die gebruikt is voor dit onderzoek ondersteund. Hoe meer vertrouwen men heeft in elkaar hoe succesvoller de leden van het samenwerkingsverband de samenwerking ervaren (Vangen & Huxham, 2003). Deze positieve ervaring en het hebben van vertrouwen heeft vervolgens een positieve invloed op wederkerigheidsgedrag (Coleman, 1988).

Er zijn in dit onderzoek ook enkele opmerkelijke resultaten. Zo blijkt dat het hebben van vertrouwen sterk verbonden is met meerlagigheid. Blijkbaar hebben vertrouwen in andere leden en de mate waarin ze elkaar komen in andere settingen verband met elkaar. Daarnaast valt op dat hoger opgeleide leden in het samenwerkingsverband minder wederkerigheidsgedrag ervaren dan de lager opgeleide leden.

Er kan dus op basis van dit onderzoek gesteld worden dat wederkerigheidsgedrag wel degelijk een positief effect heeft op het succes van een samenwerkingsverband. Belangrijke determinanten voor het ontstaan van wederkerigheidsgedrag in een samenwerkingsverband blijken de mate waarin men elkaar weet te bereiken en het hebben van vertrouwen in elkaar.

5.2. Beperkingen

Een beperking van dit onderzoek is die van constructvaliditeit. Doordat het moeilijk is om het succes van een samenwerkingsverband te meten (Provan & Kenis, 2008) is er gekeken naar het ervaren succes van de leden van het samenwerkingsverband. Er worden dus in dit onderzoek uiteindelijk geen uitspraken gedaan over het daadwerkelijke succes van het samenwerkingsverband, maar over de mate waarin de leden dit samenwerkingsverband als succesvol ervaren. Daarnaast is het elkaar weten te bereiken dermate geoperationaliseerd dat

deze alleen technische en geografische elementen omvat. De mate waarop men elkaar kan bereiken op cognitief niveau wordt niet gemeten en het is dus onbekend wat voor effect dit heeft op de mate van wederkerigheidsgedrag. De variabele meerlagigheid is vervolgens dermate geoperationaliseerd dat het meet hoeveel leden een lid tegenkomt in een setting buiten het samenwerkingsverband om. Het mist het element van hoe vaak een lid deze leden dan ook tegenkomt in deze andere settingen en hoeveel verschillende onderwerpen hier onderling besproken worden. Ook dit heeft te maken met de moeilijkheidsgraad van het operationaliseren van een dergelijke variabele.

Een andere beperking van dit onderzoek is de interne validiteit. Vertrouwen wordt in dit onderzoek beschouwd als determinant voor wederkerigheidsgedrag, maar de causale richting van dit verband kan ook andersom zijn. Het hebben van vertrouwen in de andere leden kan ervoor zorgen dat er meer wederkerigheidsgedrag wordt vertoond, maar het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag zorgt er ook voor dat andere leden meer vertrouwen krijgen (Kahan, 2003). Deze causale richting wordt niet in dit onderzoek verhelderd. Dit hoeft echter geen probleem te zijn voor dit onderzoek, want het geven van wederkerigheid op basis van vertrouwen is ook het ontvangen van wederkerigheidsgedrag als betaling van dit vertrouwen (Kahan, 2003).

Er vindt een beperking plaats in de samenstelling en de grootte van de steekproef. Doordat er maar één samenwerkingsverband is betrokken in dit onderzoek en de uiteindelijke steekproef uit 57 respondenten bestaat, is het moeilijk om goede analyses uit te voeren. Een kleine N kan ervoor zorgen dat er een vals beeld wordt gecreëerd op het gebied van significantieniveau. Als een klein groepje respondenten in dit onderzoek zit die gezamenlijk andere antwoorden geven dan heeft dit al grote gevolgen voor de significantie van bepaalde toetsen. Het betrekken van meer samenwerkingsverbanden en het vergroten van het aantal respondenten zou een oplossing van dit probleem zijn. Dit zou ertoe kunnen leiden dat er betere en meer generale uitspraken gedaan kunnen worden.

De laatste beperking is dat er niet gekeken is of vertrouwen een mediërende functie heeft voor de determinanten *meerlagigheid* en *toekomstperspectief* op wederkerigheidsgedrag. Het zou namelijk kunnen dat meerlagigheid en toekomstperspectief voorwaardes zijn voor het hebben van vertrouwen. Er is al wel enig bewijs hiervoor in dit onderzoek, maar om hier meer over te kunnen zeggen is diepgaander onderzoek nodig.

5.3 Suggesties vervolgonderzoek

Voor een volgend onderzoek is het interessant om de focus meer te leggen op de relatie tussen vertrouwen, toekomstperspectief en meerlagigheid. In dit onderzoek komt namelijk naar voren dat vertrouwen, toekomstperspectief en meerlagigheid aan elkaar verbonden zijn. In de wetenschappelijk literatuur is nog veel onduidelijkheid over de relatie tussen vertrouwen meerlagigheid (Kadushin, 2012; Kahan, 2003) en in de context van dit onderzoek is niet duidelijk hoe ze tot elkaar verhouden. Verder is er weinig onderzoek gedaan naar de werking ervan op formele relaties (Lewicki, McAllister & Bies, 1998 ;McEvily, Perrone & Zaheer, 2003). Een interessante vraag om te onderzoeken is of vertrouwen een mediërende rol aanneemt in het effect van meerlagigheid en toekomstperspectief op wederkerigheidsgedrag. Aangezien het aantal samenwerkingsverbanden in de publieke sector de afgelopen jaren flink is toegenomen en ook de voorspelling is dat deze toename voorlopig nog zal aanhouden (Sioo, 2014; VNG, 2015) is de kans groot dat leden van een samenwerkingsverband elkaar ook gaan tegenkomen in andere samenwerkingsverbanden. Hierdoor zal uiteindelijk de meerlagigheid en toekomstperspectief toenemen in deze samenwerkingsverbanden. Zowel op maatschappelijk als wetenschappelijk gebied is het dus relevant om hierin vervolgonderzoek te gaan doen.

Een andere suggestie voor vervolgonderzoek zou zijn om het kwantitatieve onderzoek naar het effect van wederkerigheidsgedrag op het succes van een samenwerkingsverband te mengen met een kwalitatief onderzoek naar meerlagigheid en onderlinge afhankelijkheid. Dit om uiteindelijk meer diepgang te creëren in het meetinstrument voor meerlagigheid en onderlinge afhankelijkheid. In dit onderzoek is meerlagigheid en de onderlinge afhankelijkheid nog relatief oppervlakkig gemeten en een kwalitatief onderzoek kan ervoor zorgen dat er eerst meer begrip is over deze twee determinanten en dat het dan ook beter gemeten kan worden.

5.4 Beleidsaanbevelingen

Het ontvangen en uitvoeren van wederkerigheidsgedrag hoort bij het in stand houden van informele relaties. Het zorgt ervoor dat mensen hulp kunnen ontvangen en geven aan hun vrienden en familie om zo sneller en meer progressie te kunnen boeken dan dat men voor elkaar zou krijgen als men alleen handelt. Wederkerigheidsgedrag kan er ook voor zorgen dat publieke samenwerkingsverbanden succesvoller zijn. Het promoten van het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag in publieke samenwerkingsverbanden moet dan ook gestimuleerd worden. Door als “begeleider” van een samenwerkingsverband als eerste wederkerigheidsgedrag uit te voeren, als wijze van voorbeeldgedrag en het beginnen van het

vertrouwensproces, kan een kettingreactie in gang gezet worden. Het uitvoeren van wederkerigheidsgedrag zal namelijk het succes van samenwerking vergroten, het bundelen van de kennis en expertise zal nog beter gaan als dit gebeurt op basis van wederkerigheid en de effectiviteit zal ook verder toenemen. Het stimuleren van wederkerigheidsgedrag in de publieke samenwerkingsverbanden begint bij de lokale overheid. Zij kunnen bij het inrichten en opstellen van deze samenwerkingsverbanden informatie geven aan de betrokken publieke instellingen over de effecten van wederkerigheidsgedrag.

Bij het opstellen van de samenwerkingsverbanden dient er dan ook rekening gehouden te worden met de verschillende determinanten van wederkerigheidsgedrag. Men moet er zo voor zorgen dat in ieder geval de communicatie tussen de verschillende leden goed kan verlopen. Hoe beter men elkaar kan bereiken hoe sneller wederkerigheidsgedrag kan plaatsvinden. Een gedegen systeem waar de primaire communicatie van de verschillende instellingen plaats kan vinden is dan ook van essentieel belang. E-learning is een voorbeeld van zo’n systeem. De verschillende leden van een samenwerkingsverband kunnen op dit platform met elkaar communiceren, problemen voorleggen en samen tegelijkertijd werken aan een gemeenschappelijk doel zodat iedereen weet wat er aan de hand is. Op deze manier kan een lid zijn altruïstische gedrag zo goed mogelijk afstellen op de vraag.

Een andere aanbeveling is om ervoor te zorgen dat de leden een gevoel van toekomstperspectief met elkaar krijgen. Dit kan bereikt worden door ervoor te zorgen dat het evident is dat de verschillende leden in de toekomst ook met elkaar te maken zullen krijgen en dat samenwerking in de toekomst voor betere uitkomsten zal zorgen.

Literatuur

Amato, P. R. (1990). Personality and social network involvement as predictors of helping behavior in everyday life. *Social Psychology Quarterly*, *53*(1): 31-43.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of public administration research and theory*, *18*(4), 543-571.

Baarda, D. B., Goede, M. P. M., & Dijkum, C. J. (2011). *Basisboek statistiek met SPSS*. Noordhoff.

Berg, J., Dickhaut, J., & McCabe, K. (1995). Trust, reciprocity, and social history. *Games and economic behavior*, *10*(1), 122-142.

Clark, M. S., & Mills, J. (1994). Communal and exchange relationships: Controversies and research. *Theoretical frameworks for personal relationships*.

Coleman, J. (1988). Free-riders and zealots: the role of social networks. *Sociological Theory 6*, 52-75.

De Cremer, D., & van Vugt, M. (1999). Social identification effects in social dilemmas: a transformation of motives. *European Journal of Social Psychology*, *29*, 871-893.

De Cremer, D., & van Lange, P. A. M. (2001). Why prosocials exhibit greater cooperation than proselfs: The roles of responsibility and reciprocity. *European Journal of Personality*, *15*, 5-18.

De Vos, H. (2003). Geld en 'de rest'. Over uitzwerming, teloorgang van gemeenschap en de noodzaak van gemeenschapsbeleid. *Sociologische Gids*, *50*, 285-311.

De Vos, H. (2004). Community and human social nature in contemporary society. *Analyse und Kritik*, *26*, 7-29.

Dumay, A.C.M. (2009). *Over het opzetten van een netwerkorganisatie: it's all in the game.* (Rapportnr. 2009.024.) Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen. Geraadpleegd op http://www.nisb.nl/weten/bibliotheek/publicaties.html?item=8301&view=1017935

Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of public administration research and theory*, *22*(1), 1-29.

Gouldner, A.W. (1960). The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement. *American Sociological Review*, *25*, 161-178.

Hes, M. & Sabee, V. (2015). *Het geheim van een succesvol samenwerkingsverband.* KokxDeVoogd. Geraadpleegd op http://www.kokxdevoogd.nl/WhitePaper_Is-uw-samenwerkingsverband-succesvol.pdf

Homans, G.C. (1958). Social Behavior as Exchange. *American Journal of Sociology*, *63*(6): 597-606.

Isett, K.R. & Provan, K.G. (2005). The evolution of dyadic interorganizational relationships in a network of publicly funded nonprofit agencies. *Journal of Public Administration Research an Theory, 15,* 149-165.

Kadushin, C. (2012). *Understanding social networks: Theories, concepts, and findings*. OUP USA.

Kahan, D.M. (2003). The Logic of Reciprocity: Trust, Collective Action and Law. *Michigan Law Review, 102,* 71-103.

Karp, D., Jin, N., Yamagishi, T., & Shinotsuka, H. (1993). Raising the minimum in the minimal group paradigm. *Japanese Journal of Experimental Social Psychology, 32,* 231-240.

Kollock, P. (1998). Social dilemmas: The anatomy of cooperation. *Annual Review of Sociology, 24,* 183-214.

Kraut, R., Egido, C., & Galegher, J. (1988). Patterns of Contact and communication in Scientific Research Collaboration. *ACM New York:* 1-12.

Kuhn, T.S. (1970). *The structure of scientific revolutions (2nd ed.).* Chicago, Illinois: University of Chicago Press.

Lavie, D., Lechner, C., & Singh, H. (2007). The performance implications of timing of entry and involvement in multipartner alliances. *Academy of Management Journal, 50*(3), 578-604.

Lewicki, R.J., McAllister, D.J. & Bies, R.J. (1998). Trust and Distrust: New Relationships and Realities. *The Academy of Management Review, 23*(3), 438-458.

McEvily, B., Perrone, V., & Zaheer, A. (2003). Trust as an organizing principle. *Organization science, 14*(1), 91-103.

McGuire, M. (2006). Collaborative public management: Assessing what we know and how we know it. Special issue, *Public Administration Review, 66,* 33-43.

Netwerk ZON. (2014). *Innovatieve BPV*. Geraadpleegd op http://netwerkzon.nl/nl/projecten/innovatieve-bpv/

Picker, R. C. (1997). Simple games in a complex world: a generative approach to the adoption of norms. *University of Chicago Law Review, 64,* 1225-1288.

Plasterk, R.H.A. (2014, 3 februari). Gemeentelijke samenwerkingsverbanden sociaal domein en ambassadeurs regionale samenwerking [Kamerbrief]. Geraadpleegd op https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/02/03/kamerbrief-over-regionale-samenwerkingsverbanden-en-ambassadeurs-gemeentelijke-samenwerking

Provan, K.G. & Kenis, P. (2008). Modes of Network Governance: Structure, Management, and Effectiveness. *Journal of Public Administration Research & Theory, 18,* 229-252.

Putnam, R.D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.* New Jersey: Princeton University Press.

Rempel, J. K. & Holmes, J. G. (1986). How Do I Trust Thee? *Psychology Today*, *20*(2), 28-34.

Segal, U. & Sobel, J. (2007). Tit for tat: Foundations of preferences for reciprocity in strategic settings. *Journal of Economic Theory*, *136*(1), 197-216.

Sethi, R., & Somanathan, E. (2001). Preference evolution and reciprocity. *Journal of economic theory*, *97*(2), 273-297.

Sioo. (2014). *Kunnen gemeenten samenwerken?* Geraadpleegd op http://www.sioo.nl/files_content/pdf's/White%20paper%20Kunnen%20gemeenten%20samenwerken.pdf

Takagi, E. (1996). The generalized exchange perspective on the evolution of altruism. *Frontiers in social dilemmas research* (pp. 311-336). Springer Berlin Heidelberg.

Trivers, R. L. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Quarterly Review of Biology*, *46*, 35-57.

Van Delden, P.J. (2009). Samenwerking in de publieke dienstverlening. Ontwikkelingsverloop en resultaten. ISBN 10905972335X

Van den Toren, J.P., van Bussel, I. (2011, januari). *Groei door samenwerking in Almere.* Geraadpleegd op https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2011/09/08/groei-door-samenwerking-in-almere

Van Steendam, T. (2013). *Samenwerking in de zorgsector.* Vlerick Business school. Geraadpleegd op http://www.vlerick.com/nl/research-and-faculty/knowledge-items/knowledge/collaboration

Van Vugt, M., & Van Lange, P. A. (2006). The altruism puzzle: Psychological adaptations for prosocial behavior. *Evolution and social psychology*, 237-261.

Vangen, S. & Huxham, C. (2003). Nurturing Collaborative relations: Building trust in Interorganizational Collaboration. *The Journal of applied behavioural Science*, *39*, 5-31.

VNG. (2015). *De staat van gemeenten 2015.* Geraadpleegd op https://vng.nl/files/vng/20150608-staat-van-de-gemeente.pdf

Zaheer, A., McEvily, B., & Perrone, V. (1998). Does trust matter? Exploring the effects of interorganizational and interpersonal trust on performance.*Organization science*, *9*(2), 141-159.

Zuidersma, J. (2012). *Wederkerigheidspatronen in regionale samenwerkingsverbanden: een gedragstheoretische benadering* (Doctoral dissertation, University of Groningen).

Appendix

Appendix A Vragenlijst

	Voordat we beginnen met de daadwerkelijk vragen zouden we graag eerst enkele algemene gegevens van u willen verzamelen.
1	Geslacht (Man/Vrouw)
2	Leeftijd (in jaren)
3	Wat is het hoogste opleidingsniveau dat u heeft afgerond? 1. Basisonderwijs 2. Middelbaar beroepsonderwijs(MBO) 3. Hoger beroepsonderwijs (HBO) 4. Wetenschappelijk onderwijs (WO)
4	Werkzaam in wat voor instelling? 1. Zorginstelling 2. Onderwijsinstelling 3. Overig, namelijk...
5	Wat is uw functie in deze instelling? 1. Onderwijsontwikkelaar 2. Stagedocent 3. Opleidingsmanager 4. Sectordirecteur 5. Werkbegeleider 6. Hoofd Opleiding 7. Praktijkopleider 8. Teamleider
6	Voor welke opleidingen voert u deze functie uit? 1. Zorghulp 2. Helpende 3. Verzorgende 4. Verpleegkundige
7.1	Ik ben aanwezig geweest bij de werkveldbijeenkomst van (datum)
7.2	Ik ben lid van dit samenwerkingsverband sinds (datum)
8	**De volgende sectie zal gaan over de samenwerking tussen de verschillende leden van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Er zullen acht verschillende stellingen voorgelegd worden en u kunt per stelling aangeven in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent. Het gaat bij het beantwoorden van deze stellingen over uw eigen beleving.** **Binnen dit samenwerkingsverband:** **Stelling** Oneens Eens
8.1	Zijn de mensen echt in elkaar geïnteresseerd. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

8.2	Laat men gemakkelijk het achterste van zijn tong zien. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
8.3	Kan men op elkaar rekenen als een instelling een probleem heeft. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
8.4	Is het niet moeilijk om openhartig te zijn. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
8.5	Wordt er voor gezorgd dat iedereen aan bod komt. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
8.6	Is het een vanzelfsprekendheid dat u uw idee inbrengt, een volgende keer is het een ander die iets inbrengt. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
8.7	Is er begrip voor het door u ingebrachte dilemma. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9	**De volgende sectie zal gaan over de mate van succes van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Er zullen vijf verschillende stellingen voorgelegd worden en u kunt per stelling aangeven in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent. Het gaat bij het beantwoorden van deze stellingen weer over uw eigen beleving.** **Binnen dit samenwerkingsverband:** **Stelling** Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9.1	De verschillende instellingen werken goed samen in dit samenwerkingsverband. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9.2	Ik ben tevreden over de inhoud van de werkveldbijeenkomsten over de BPV-wijzer. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9.3	Ik ben tevreden over het eindproduct van dit samenwerkingsverband, de BPV-wijzer. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9.4	Ik ben tevreden over de examens, zoals geformuleerd in de BPV-wijzer. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
9.5	Ik ben tevreden over de rol van de beoordelaar in de BPV-wijzer. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

9.6	Ik ben tevreden over de gebruiksvriendelijkheid van de formulieren. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
10	**De volgende sectie zal gaan over de communicatie en de bereikbaarheid van tussen de verschillende leden van het samenwerkingsverband. Er zullen 4 verschillende stellingen worden voorgelegd en u kunt per stelling aangeven in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent. Het gaat bij het beantwoorden van deze stellingen over uw eigen beleving.** **Binnen dit samenwerkingsverband:** **Stelling** Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
10.1	Digitaal te communiceren via de websites of e-mail contact. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
10.2	Bij elkaar binnen te lopen. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
10.3	Een extra afspraak te maken Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
10.4	Een telefoongesprek te voeren Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
11	**De volgende sectie zal gaan over het toekomstperspectief van de samenwerking in dit samenwerkingsverband en met de andere zorg- en opleidingsinstellingen. Er zullen drie verschillende stellingen worden voorgelegd en u kunt per stelling aangeven of u de samenwerking afgebouwd, gecontinueerd of verstevigd ziet worden in de toekomst.**
11.1	Dit samenwerkingsverband zal in de toekomst worden ☐ Afgebouwd ☐ Gecontinueerd ☐ Verstevigd
11.2	De samenwerking met de zorginstellingen binnen dit samenwerkingsverband zal in de toekomst worden ☐ Afgebouwd ☐ Gecontinueerd ☐ Verstevigd
11.3	De samenwerking met de opleidingsinstellingen binnen dit samenwerkingsverband zal in de toekomst worden ☐ Afgebouwd ☐ Gecontinueerd ☐ Verstevigd
12	**Het doel van de volgende sectie is om een beeld te krijgen met welke instellingen u samenwerkt rondom de BPV van uw opleidingen buiten dit samenwerkingsverband om. Het is aannemelijk dat u met sommige instellingen intensiever samenwerkt dan**

	met andere.
12.A	Heeft u voor uw opleidingen contact over de BPV met andere instellingen binnen deze sector?
12.B	Heeft u dermate intensief contact met deze instellingen dat u het een samenwerkingsrelatie en/of verband zou willen noemen?
12.C	En met hoeveel instellingen binnen deze sector heeft u zo'n intensieve samenwerkingsrelatie?

Sector	A: Contact	B: Samenwerkings-relatie/verband	C: Aantal instellingen
Thuiszorg	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	
Algemene ziekenhuizen	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	
Verstandelijke gehandicaptenzorg	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	
Lichamelijke gehandicaptenzorg	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	
Verzorgings- en verpleeghuizen	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	
Psychiatrische ziekenhuizen	**Ja/Nee**	**Ja/Nee**	

13	**Het doel van de volgende sectie is om een beeld te krijgen met hoeveel leden van dit samenwerkingsverband u contact heeft en waar (denk hierbij aan de afgelopen 3 maanden).**
13.A	**Hoeveel van de leden komt u tegen in een setting buiten dit samenwerkingsverband?**
13.B	**Hoeveel leden van dit samenwerkingsverband komt u tegen in andere formele settingen?**
13.C	**Hoeveel leden van dit samenwerkingsverband komt u tegen in informele settingen?**

A. Aantal leden dat u tegenkomt buiten dit samenwerkingsverband	B. Hoeveel van deze leden komt u tegen in andere formele settingen?	C. Hoeveel van deze leden komt u tegen in andere informele settingen (Sport, familie, uitgaan, kennis)?
1. 0 leden		
2. 1-5 leden		
3. 6-10 leden		
4. 10 of meer leden		

14 **De laatste sectie van deze vragenlijst zal gaan over het vertrouwen tussen de verschillende leden in het samenwerkingsverband. Er zullen vijf verschillende stellingen worden voorgelegd en u kunt per stelling aangeven in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent. Het gaat bij het beantwoorden van deze stellingen over uw eigen beleving.**

Binnen dit samenwerkingsverband:
Stelling
Oneens Eens

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

14.1 Andere leden maken (soms) gebruik van mogelijkheden die voorkomen om voordeel te slaan uit de samenwerking ten koste van mij/mijn organisatie.
Oneens Eens

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

14.2	Bij de meeste leden van het samenwerkingsverband kan je er op rekenen dat ze doen wat ze zeggen. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
14.3	De andere leden stoppen net zoveel moeite in de samenwerking als dat ik dat doe. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
14.4	Ik heb vertrouwen in de andere leden dat ze mijn belangen in acht nemen, zelfs als dit voor hen kosten met zich meebrengt. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
14.5	De meeste leden binnen dit samenwerkingsverband zijn te vertrouwen. Oneens Eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Appendix B Uitnodiging voor deelname aan het onderzoek

Geachte mevrouw/mijnheer,

U bent aanwezig geweest op één of meerdere werkveldbijeenkomst(en) in mei/juni of november 2015, rondom de BPV-wijzer. Deze BPV-wijzer is ontwikkeld door Netwerk ZON. Netwerk ZON is een samenwerkingsverband van de vier Roc's in Groningen, Drenthe en Noord-Overijssel. Netwerk ZON stimuleert in haar netwerken samenwerking op basis van wederkerigheid. In opdracht van Netwerk ZON schrijf ik mijn master scriptie over de verschillende succesfactoren van samenwerkingsverbanden.

Het wat en hoe van samenwerken

De samenwerking rondom de BPV-wijzer komt niet zomaar tot stand en het is daarom ook van belang om te onderzoeken wat de randvoorwaarden zijn voor een goede samenwerking.

Onderzoek

Wilt u mede realiseren dat de samenwerking tussen de verschillende instellingen in het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer succesvol verloopt en mee werken aan het onderzoek naar succesfactoren van samenwerkingsverbanden? Het onderzoek zal tot meer inzichten leiden en helpen bij het realiseren van betere samenwerking tussen verschillende instellingen. Als u interesse heeft in betere samenwerking tussen verschillende instellingen dan is mijn onderzoek van betekenis voor u. Deelname vraagt maar een hele beperkte tijdsinvestering.

Wat houdt het in?

Het onderzoek bestaat uit een korte vragenlijst gericht aan de verschillende leden van het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Het invullen vindt digitaal plaats en is natuurlijk vertrouwelijk. De data voor het onderzoek wordt in twee weken tijd verzameld. Ik zal er voor zorgen dat de data verwerkt wordt en zal de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek kort en bondig u opsturen.
De vragenlijst staat online via de volgende link: http://netwerkzon.nl/nl/praktijkopleider-docent-cordinator/wederkerigheid-bpv-wijzer/ . Graag uiterlijk 21 december terugsturen.
Ik zie uit naar uw reactie. Mochten er nog vragen en/of opmerkingen zijn dan kunt u mij op het onderstaande adres bereiken.
Met vriendelijke groet,
Paul Ensing, Stagiair Netwerk ZON – masterstudent "Sociologie richting Gezondheid, zorg en welzijn".
p.ensing@student.rug.nl of info@netwerkzon.nl
06-48794795
Jelly Zuidersma, programma-manager NetwerkZON
j.zuidersma@netwerkzon.nl

ZON | NETWERK VOOR ZORG-WELZIJNSOPLEIDINGEN

Appendix C Assumpties

Er is gekeken of de modelassumpties voor regressieanalyse zijn geschonden. De verschillende modelassumpties zijn: onafhankelijke waarnemingen, lineariteit, homoscedasticiteit en normale verdelingen van de residuen. In deze bijlage is ook gekeken of er sprake is van multicollineariteit.

Assumptie 1: Onafhankelijke waarnemingen

De assumptie van onafhankelijke waarnemingen is van belang omdat dit garandeert dat er geen samenhang is tussen de verschillende respondenten. Als er teveel samenhang plaatsvindt tussen de verschillende cases kan dit er namelijk voor zorgen dat er verkeerde conclusies worden getrokken uit een onderzoek omdat er geen aselecte steekproef plaatsvindt.

In dit onderzoek niet geheel sprake van onafhankelijke waarnemingen. Er zijn wel verschillende netwerken geanalyseerd, maar ze komen wel allemaal voort uit het samenwerkingsverband rondom de BPV-wijzer. Enige mate van samenhang in de scores van de respondenten kan hierdoor ontstaan, de regressie coëfficiënten zullen ten gevolge hiervan minder nauwkeurig worden geschat en er zal eerder een verband gevonden worden. Het verkrijgen van geheel onafhankelijke waarnemingen een moeilijke opgave, omdat er niet contact opgenomen kon worden met veel verschillende samenwerkingsverbanden die bestaan uit meerdere netwerken.

Assumptie 2: Lineariteit

De assumptie van lineariteit is van belang omdat deze controleert of er wel daadwerkelijk een lineaire verband tussen de onafhankelijke variabele en de afhankelijke variabele plaatsvindt. Zodra er sprake is van een lineaire verband is het toegestaan om gebruik te maken van een regressieanalyse.

Door te controleren of er bij de residuenplot geen systematische afwijking is rond de nullijn kan worden vastgesteld of aan de assumptie lineariteit wordt voldaan. Als naar figuur een gekeken wordt kan worden geconcludeerd dat er een willekeurige puntenwolk te zien is rond de nullijn bij zowel model 2 als model 8. De schuine lijnen in de puntenwolk zijn te verklaren doordat de variabele categoriaal zijn. Er wordt door het model aan de assumptie lineariteit voldaan.

Figuur 1. Residuen plots model 2 & 14

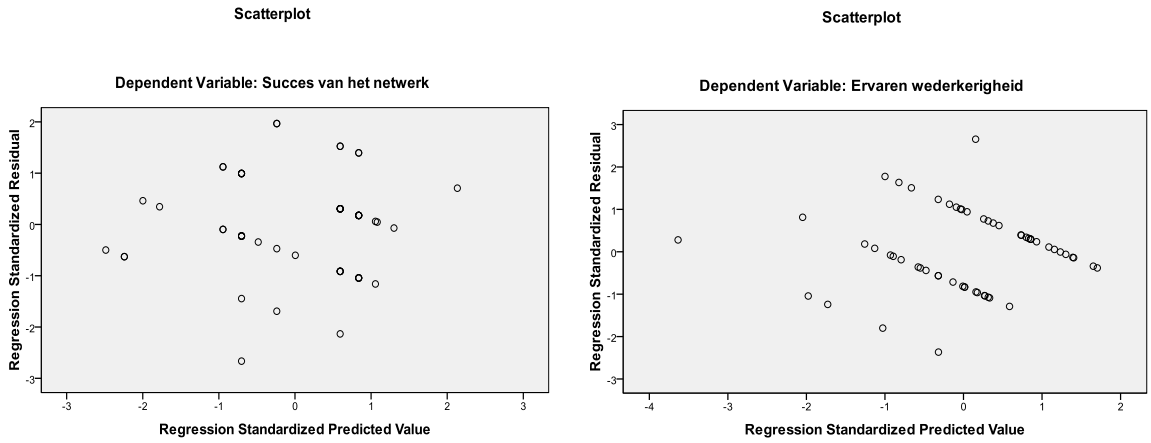

Assumptie 3: Homoscedasticiteit

De derde assumptie waar voldaan aan dient te worden is die van homoscedasticiteit. Als deze assumptie wordt geschonden dan kan het zijn dat de toetsen die in het model worden toegepast niet juist zijn. De variantie op de residuen moet constant zijn en of hier aan voldaan wordt kan ook worden afgelezen aan de hand van de residuenplots in figuur een. Bij zowel model 2 als model 8 zijn de residuen willekeurig verdeeld en is er geen patroon te ontdekken. Ook aan de derde assumptie wordt dus voldaan.

Assumptie 4: Normale verdeling van de residuen

De vierde assumptie waaraan voldaan dient te worden is die van normale verdeling van de residuen. Schending van deze assumptie betekend wederom dat de toetsen die gebruikt worden in de modellen wellicht niet correct zijn. Deze assumptie kan getoetst worden aan de hand van een histogram, deze moet een normale verdeling hebben. In figuur twee is af te lezen dat de verdeling van de residuen redelijk normaal is en aan de klokvorm voldoet. Deze assumptie kan ook aan de hand van een PP-plot getoetst worden. Residuen zijn normaal verdeeld zodra de punten in figuur drie op de diagonale lijn liggen. Dit is niet volledig het geval, maar bij benadering kan wel gesproken worden van een normale verdeling. Ook aan de laatste assumptie wordt dus voldaan.

Figuur 2. Histogram van residuen model 2 & 8

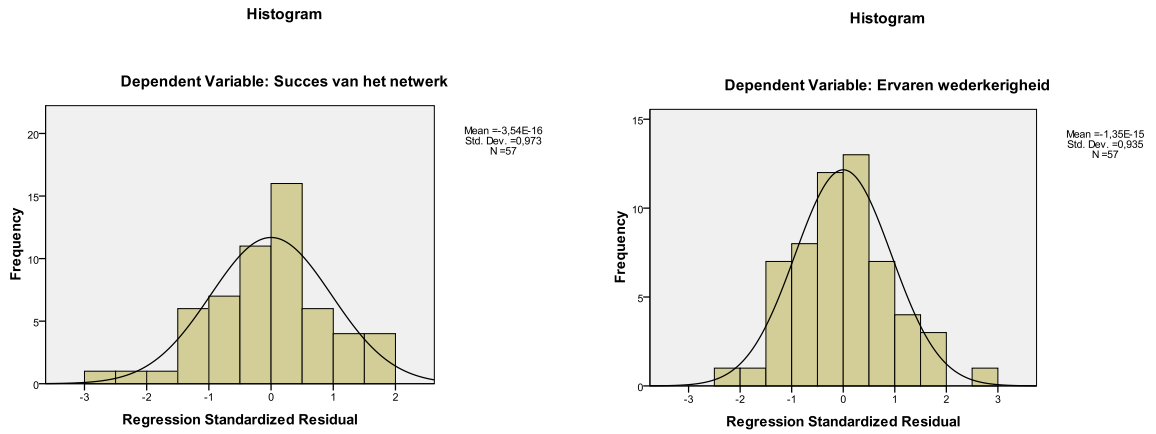

Figuur 3. PP-plots van model 2 & 14

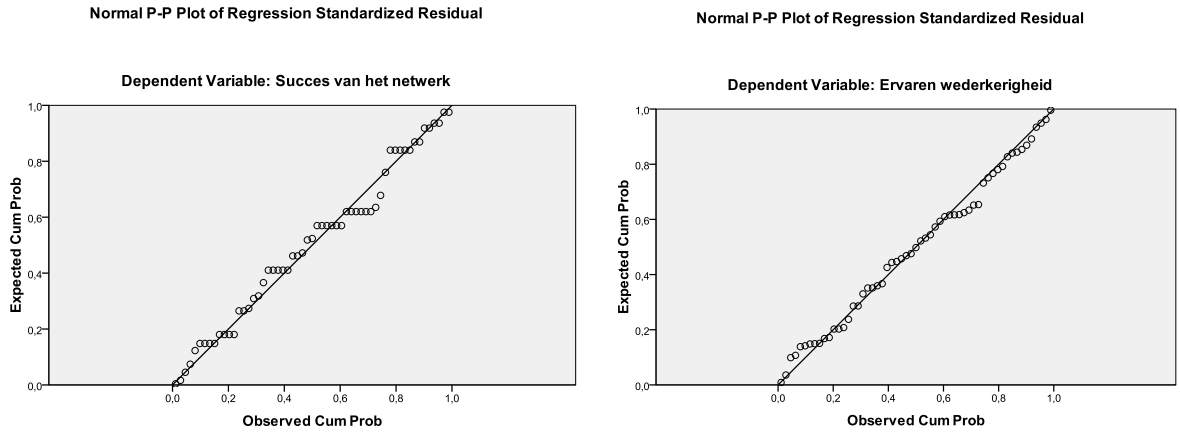

Multicollineariteit

Als er sprake is van samenhang tussen verschillende onafhankelijke variabelen en deze variabelen ook dezelfde variantie verklaren in de afhankelijke variabele heeft men het over multicollineariteit. Het toevoegen van extra variabelen kan hierdoor niet bijdragen aan meer verklaring van de variantie. Door te kijken naar de VIF-waardes kan gecontroleerd worden of er sprake is van multicollineariteit. Bij een VIF hoger dan twee is er sprake van multicollineariteit, dan wordt er namelijk meer dan 50 procent van de variantie door de andere variabelen verklaard. De VIF is bij geen enkele variabele twee of hoger, er is dus in model 14 geen sprake van multicollineariteit.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	3,141	,724		4,341	,000		
	Dummymeerlagigheid	,188	,203	,127	,928	,358	,629	1,591
	Communicatie	,191	,085	,281	2,243	,029	,753	1,329
	Vertrouwen	,249	,113	,294	2,200	,033	,663	1,508
	Toekomstperspectief	,128	,148	,109	,865	,391	,751	1,332
	Onderlinge afhankelijkheid	-,014	,011	-,169	-1,295	,202	,692	1,446
	Geslacht?	-,135	,204	-,076	-,661	,512	,904	1,106
	Watishethoogsteopleidingsniveaudatuheeftafgerond?	-,287	,134	-,242	-2,140	,037	,921	1,086